

Paulo
Coelho

v|b|z

BalkanDownload
ŠPIJUNKA

Paulo Coelho

Špijunka

S portugalskoga prevela:

Amalia Ljubić

*O, Marijo, bez grijeha začeta,
moli za nas koji se Tebi utječemo. Amen.*

*Kad s protivnikom ideš glavaru, na putu sve uloži da ga
se oslobodiš pa te ne odvuče k sucu. Sudac će te predati
izvršitelju, a izvršitelj baciti u tamnicu.*

*Kažem ti: nećeš izići odande dok ne isplatiš do posljednjega
novčića.¹*

Evandjelje po Luki, 12: 58-59

Temeljeno na stvarnim događajima

Prolog

Pariz, 15. listopada 1917. godine - *Anton Fisherman i Henry Wales, za International News Service*

Nekoliko minuta prije pet sati ujutro, skupina od osamnaest ljudi - uglavnom časnika francuske vojske - popela se na drugi kat Saint-Lazarea, ženskog zatvora u Parizu. Predvodio ih je tamničar koji je bakljom palio svjetiljku, zastali su ispred ćelije broj 12.

Opatice su bile zadužene za nadzor. Sestra Leonide otvorila je vrata i zamolila nazočne da pričekaju vani, a ona se vratila unutra, kresnula žigicu o zid i upalila svjetiljku. Zatim je pozvala jednu od opatica da joj pomogne.

S velikom nježnošću i pažnjom, sestra Leonide obujmila je rukom usnulo tijelo koje je bilo uronilo u dubok san i činilo se kao potpuno neosjetljivo. Kada je žena otvorila oči, prema svjedočenju opatica, djelovala je kao da se prenuila iz nekog spokojnog sna. Ostala je mirna čak i kad je saznala da joj je odbijena molba za pomilovanje koju je nedavno uputila predsjedniku Republike. Za nas će zauvijek ostati tajna je li pritom osjetila žalost ili olakšanje zbog toga što je svemu došao kraj.

Na znak sestre Leonide, otac Arboux stupio je u ćeliju u pratnji kapetana Bouchardona i odvjetnika dr. Cluneta. Zatočenica je odvjetniku predala dugo pismo-oporuku koju je pisala čitav prethodni tjedan, kao i dvije smeđe kuverte s novinskim isječcima.

Navukla je crne svilene čarape - što je u takvoj prilici djelovalo groteskno - nazula je cipele s potpeticama ukrašene svilenim vrpcama i digla se iz kreveta da bi s vješalice, smještene u jednom kutu ćelije, skinula dugačku bundu koja joj je dopirala do gležnjeva i čiji su rukavi i kragna bili obrubljeni nekom drugom vrstom životinjskoga krzna, vjerojatno lisičjeg. Ogrnula ju je preko teškog svilenog kimona u kojem je spavala.

Njezina crna kosa bila je raščupana; pažljivo ju je počešljala i vezala na potiljku. Potom je nataknila filcane šešir i zavezala ga ispod brade svilenom vrpcom da ga vjetar ne bi odnio kada se nade na otvorenom prostoru.

Lagano se sagnula da dohvati par crnih kožnih rukavica. Onda se nezainteresirano okrenula prema pridošlicama i kazala mirnim glasom:

- Spremna sam.

Svi izađoše iz ćelije zatvora Saint-Lazare i krenuše prema automobilu koji ih je već čekao s upaljenim motorom da ih odveze tamo gdje je već bio postrojen streljački vod.

Auto je jurio brže nego što je dopušteno ulicama još usnula grada, prema vojarni Vincennes, na čijem se mjestu nekada nalazila utvrda koju su Nijemci uništili 1870. godine.

Dvadesetak minuta poslije automobil se zaustavio i svi su iz njega izašli. Mata Hari izašla je posljednja.

Streljački vod već je bio postrojen. Činilo ga je dvanaest zuava. Na kraju voda stajao je časnik sa sabljom u ruci.

Dok je otac Arbaux razgovarao s osuđenicom, stojeći između dviju opatica, jedan francuski vodnik prišao im je, predao bijeli povez jednoj od sestara i kazao:

- Molim vas, vežite joj oči.

- Je li to obavezno? - upita Mata Hari pogleda uprta u povez.

Odvjetnik Clunet upitno pogleda vodnika.

- Na vama je da odlučite, inače nije obavezno - odgovori on.

Nisu joj vezali ni ruke ni oči; promatrala je vojnike s prividnom mirnoćom dok su se svećenik, opatice i odvjetnik udaljavali od nje. Zapovjedniku streljačkog voda, koji je pomno motrio na svoje vojnike da ne provjeravaju puške - jer uobičajeno je da u jednoj od njih bude manevarska municija, tako da svaki vojnik može tvrditi da nije ispalio smrtonosni hitac - kao da je već laknulo. Uskoro će sve biti gotovo.

- Puške na gotovs!

Svih dvanaest vojnika prisloniše puške na ramena. Ona je stajala nepomično kao kip. Časnik je zauzeo mjesto odakle ga svi vojnici mogu vidjeti i digao mač.

- Nišani!

Žena koja je stajala pred njima bila je i dalje hladna i spokojna, nije odavala nikakve znakove straha. Sablja se spustila, presijecajući zrak u luku.

- Pali!

Sunce, koje se sada već javilo na obzorju, osvijetlilo je bljesak i ono malo dima iz pušaka, dok je prasak pucnjeva odjeknuo zaglušujućom snagom. Odmah zatim, vojnici su svi kao jedan spusti li puške uz nogu,

Mata Hari još je koji tren ostala na nogama. Nije pala onako kako smo navikli gledati u filmovima. Nije pala ni naprijed ni nazad, niti su joj se ruke pomaknule ni uvis ni ustranu. Izgledala je kao da se strovalila u samu sebe, uspravne glave, otvorenih očiju; jedan od vojnika se onesvijestio.

Samo su joj koljena zaklecala, a tijelo se svalilo na desnu stranu, dok su joj povijene noge i dalje bile prekrivene bundom. Ostala je tako ležati, nepomična, s licem okrenutim prema nebu.

Treći časnik - u pratnji jednog vodnika - izvukao je revolver iz futrole koja mu je visjela na grudima i prišao nepomičnom tijelu.

Sagnuo se, približio cijev sljepoočnici špijunke, ali pazeći pritom da joj ne dodirne kožu. Zatim je povukao okidač i metak je prošao kroz mozak. Okrenuo se prema nazočnima i svečanim glasom objavio:

- Mata Hari je mrtva.

Prvi dio

Poštovani dr. Clunet,

ne znam što će se dogoditi krajem ovog tjedna. Uvijek sam bila optimist, ali vrijeme me čini ogorčenom, usamljenom i tužnom.

Ako sve bude teklo kao što se nadam, ovo pismo nikada neće ni stići do vas. Bit ću pomilovana. Uostalom, čitav život imala sam utjecajne prijatelje. U tom slučaju, pismo ću sačuvati kako bi ga jednog dana mogla pročitati moja kći i iz njega saznati tko je bila njezina majka.

No, ako nisam u pravu, ne gajim nikakvu nadu da će ove stranice, kojima sam posvetila posljednje dane svog života, biti sačuvane. Uvijek sam bila realna i znam da odvjetnici, čim privedu kraju jedan slučaj, odmah prelaze na drugi i ne osvrću se.

Nije mi teško pretpostaviti što će se sada dogoditi; vi ste veoma zauzet čovjek koji je stekao slavu braneći ženu koja je proglašena ratnim zločincem. Mnogi ljudi jamačno jedva čekaju vašu pomoć i usluge; iako ste izgubili slučaj, stekli ste golemu popularnost. Bit će novinara koji će željeti čuti vašu verziju priče, sjediti ćete u najskupljim pariškim restoranima, a kolege će vas gledati s uvažavanjem i zavidi. Zna da protiv mene nije bilo nijednog konkretnog dokaza - samo čista manipulacija dokumentima - ali nikada nećete moći javno priznati da ste dopustili da umre jedna nevinna osoba.

Nevina? Možda to nije prava riječ. Nikada nisam bila nevinna, otkad sam prvi put kročila u ovaj grad koji toliko volim. Mislila sam da mogu manipulirati onima koji su željeli saznati državne tajne, smatrala sam da mi nitko, Nijemci, Francuzi, Englezi ili Španjolci, neće moći odoljeti - a na kraju sam ja bila izmanipulirana. Moj najveći zločin bio je to što sam emancipirana i nezavisna žena u svijetu kojim vladaju muškarci. Optužena sam za špijunažu, mada se sve što sam uspjela saznati svodi na govorkanja po salonima i kuloarima visokog društva.

Istina, ja sam ta govorkanja pretvorila u „tajne” jer sam željela novac i moć. Ali svi koji me danas optužuju vrlo dobro znaju da informacije koje sam prenosila nisu

bile nikakva tajna.

Šteta što nitko nikada to neće saznati. Ove kuverte završit će tamo gdje im je i mjesto - u nekom prašnjavom arhivu, prepunom drugih predmeta, odakle će izaći jedino ako vašem nasljedniku ili nekom nasljedniku vašeg nasljednika bude ponestalo prostora pa odluči riješiti se prastarih spisa.

Do tada će moje ime već biti zaboravljeno; ali ne pišem da bi me se netko sjećao. Pokušavam shvatiti samu sebe. Zašto? Kako je moguće da jedna žena koja je godinama dobivala sve što je htjela, može biti osuđena na smrt za takvu sitnicu?

U ovom trenutku promatram svoj život i uviđam da je pamćenje rijeka koja uvijek teče unatrag.

Sjećanja su puna hirova, predstava o stvarima koje smo proživjeli i koje nas još uvijek mogu mučiti nekom sitnom pojedinošću, nevažnim zvukom. Miris svježeg kruha dopire do moje ćelije i podsjeća me na dane kada sam slobodno obilazila kavane; to me više boli nego strah od smrti i samoće u kojoj sam se našla.

Sjećanja sa sobom nose čudovište zvano Melankolija; ah, to okrutno čudovište od kojeg ne uspijevam pobjeći. Glas neke zatvorenice koja pjevuši, poneko pismo obožavatelja koji nikad nisu bili među onima što su mi donosili ruže i jasmine, sjećanje na neki trenutak u nekom gradu, čija mi je ljepota tada promakla, a sada je jedino što mi preostaje od mojih putovanja.

Sjećanja uvijek pobijede; i s njima nailaze utvare, još strašnije od Melankolije: kajanja; moje jedino društvo u ovoj ćeliji, osim kada bi poneka sestra došla da malo popričamo. Nikada ne spominju Boga niti me osuđuju zbog onoga što društvo naziva „tjelesnim grijehom”. Obično prozbore dvije-tri riječi, a iz mojih usta šikljaju sjećanja, kao da želim vratiti vrijeme, zaroniti u tu rijeku koja teče uzvodno.

Jedna me od njih pitala:

- Ako bi vam Bog pružio drugu priliku, biste li što promijenili u svom životu?

Odgovorila sam potvrdno, ali ako ćemo iskreno, ne znam. Jedino znam da je moje srce danas jedan grad duhova, naseljen strastima, zanosom, samoćom, stidom, ponosom, izdajom, tugom. I ne uspijevam se ničega osloboditi, čak i kad se sažalim nad sobom i tiho plačem.

Rođena sam u krivo vrijeme i ništa to ne može ispraviti. Ne znam hoće li me se u budućnosti sjećati, ali ako se to i dogodi, ne želim da me pamte kao žrtvu, već kao osobu koja je smjelo hodala kroz život i neustrašivo platila cijenu svojih postupaka.

Prilikom jednog od mojih boravaka u Beču upoznala sam gospodina koji je bio vrlo popularan u Austriji. Preživao se Freud - ime sam mu zaboravila - a ljudi su ga obožavali jer je ukazao na mogućnost da smo svi nedužni; naše mane, ustvari, treba pripisati našim roditeljima.

Pokušavam dokučiti u čemu su oni to pogriješili, ali ne mogu kriviti svoju obitelj. Adam i Antje Zelle pružili su mi sve što novac može priuštiti. Imali su prodavaonicu šešira, ulagali u naftu prije nego što su ljudi shvatili njezinu važnost, omogućili mi da pohađam privatnu školu, da naučim plesati, da idem na sate jahanja. Kada su me počeli nazivati „lakom ženom”, moj je otac napisao knjigu u moju obranu - što se ispostavilo kao pogreška, jer je meni savršeno odgovaralo ono što sam radila, tako da je njegov tekst samo još više privukao pozornost na optužbe da sam prostitutka i lažljivica.

Jesam, bila sam prostitutka - ako se pod tim podrazumijeva žena koja u zamjenu za nježnost i zadovoljstvo dobiva usluge i nakit. Jesam, bila sam lažljivica, ali toliko neobuzdana i izvan kontrole, da bih često zaboravljala što sam uopće rekla i morala bih uložiti silan napor da se izvučem iz mreže koju sam sama isplela.

Ne mogu optužiti svoje roditelje ni za što, osim što sam se rodila u krivom gradu, Leeuwardenu, za koji nije čula čak ni većina mojih zemljaka Nizozemaca, mjestasu u kojem se pod milim Bogom ništa nije događalo i gdje su svi dani sličili jedan drugom. Još u pubertetu shvatila sam da sam lijepa, jer su se moje prijateljice često ugledale na mene.

Godine 1889., kada je mojoj obitelji sreća okrenula leđa - Adam je bankrotirao, a Antje oboljela i umrla dvije godine poslije - oni nisu željeli da i ja s njima prolazim muke, pa su me poslali na školovanje u drugi grad, Leiden, odlučni u svojoj namjeri da trebam dobiti najbolje obrazovanje i obučiti se za odgajateljicu u vrtiću, dok ne nađem muža, čovjeka koji će se starati o meni. Na dan polaska, majka me je pozvala i dala mi paketić sa sjemenkama:

- Ponesi ovo sa sobom, Margaretha. Margaretha - Margaretha Zelle - tako mi je

bilo ime koje sam jednostavno prezirala. Bilo je mnogo djevojčica koje su se tako zvale po nekoj poznatoj i uvaženoj glumici.

Pitala sam je čemu to služi.

- To je sjeme suncokreta. Ali i više od toga, ono je lekcija koju trebaš naučiti; to će sjeme uvijek biti sjeme suncokreta, čak iako ga sada ne možeš razlikovati od sjemenja ostalog cvijeća. Ma koliko god oni to možda željeli, suncokreti se nikada neće moći preobraziti u ruže ili pak tulipane, simbol naše zemlje. Ako budu nastojali nijekati vlastitu prirodu, silno će se napatiti i uvenuti.

- I zato, nauči slijediti svoju sudbinu s radošću, kakva god ona bila. Dok raste, cvijeće pokazuje svoju ljepotu i svi mu se dive; zatim uvene i ostavi sjeme da bi drugi nastavili Božje djelo.

Stavila je sjemenke u jednu vrećicu koju je danima pažljivo tkala, usprkos bolesti.

- Cvijeće nas uči da ništa nije vječno; ni ljepota, ni to što će uvenuti, jer kada uvene, ono ostavi novo sjeme. Sjeti se toga kad god te obuzme radost, bol ili tuga. Sve prolazi, stari, umire i ponovno se rada.

Kroz kakve sam sve bure i oluje morala proći dok to nisam shvatila! Međutim, u tom trenutku njezine riječi zvučale su mi šuplje; jedva sam čekala da napustim taj učmali grad u kojem su svi dani i noći bili isti. Danas, dok ovo pišem, shvaćam da je moja majka tada govorila i o sebi.

- Čak i najviše drveće raste iz sjemenki sićušnih poput ovih. Zapamti to i ne pokušavaj ubrzati vrijeme.

Poljubila me je za rastanak, a otac me je odvezao na željezničku postaju. Jedva smo usput prozborili koju riječ.

Gotovo svi muškarci koje sam upoznala dali su mi radost, nakit, položaj u društvu i nikada nisam zažalila što sam ih poznavala - sve osim prvog, ravnatelja škole koji me je silovao kada sam imala šesnaest godina.

Pozvao me je u svoj ured, zaključao vrata, gurnuo mi ruku između nogu i počeo se samozadovoljavati. Najprije sam se pokušala izvući govoreći, stidljivo, da nije ni vrijeme ni mjesto za to, ali on ništa nije govorio. Maknuo je neke papire sa stola, polegao me je na stol i odjednom prodro u mene, kao da se nečega plašio, možda da netko ne uđe u sobu i ne zatekne nas.

Majka me je naučila, u jednom razgovoru punom metafora, da se „intimnost” s muškarcem treba dogoditi samo kada postoji ljubav i kada je to ljubav za cijeli život. Izašla sam odande zbunjena i uplašena, odlučna U tome da nikome ne ispričam što se dogodilo, sve dok se jedna djevojčica nije dotakla te teme kada smo u grupi, nas nekoliko prijateljica, razgovarale. Tada sam saznala da su njih dvije već imale isto iskustvo, ali kome smo se mogle žaliti? Da smo se žalile, izbacili bi nas iz škole, poslali bi nas kući, a ne bismo smjele ispričati što se dogodilo, tako da nismo imale drugog izbora osim da šutimo. Laknulo mi je kada sam saznala da nisam bila jedina. Poslije, kada sam se proslavila u Parizu svojim baletnim nastupima, moje prijateljice rastrubile su priču i vrlo brzo čitav Leiden znao je što mi se dogodilo. Ravnatelj je već bio u mirovini i nitko se nije usuđivao to mu spominjati. Naprotiv! Neki su mu čak i zavidjeli što je obljubio veliku divu toga vremena.

Od tog trenutka seks je za mene postao mehanička radnja koja nije imala veze s ljubavlju.

Ali Leiden je bio još gori od Leeuwardena; imao je glasovitu školu za odgajateljice, šumu koja je izlazila na cestu i mnoštvo dokonih ljudi koji su samo znali gledati tuda posla. Jednog dana, kako bih prikratila dosadu, počela sam pregledavati oglase iz novina obližnjega grada. Tamo je stajalo:

Rudolf MacLeod, časnik nizozemske vojske, podrijetlom Škot, trenutačno na službi u Indoneziji, traži mladu nevjestu spremnu da se uda i živi u inozemstvu.

To je bio moj spas! Časnik. Indonezija. Daleka mora i egzotični predjeli. Dosta mi je više bilo te konzervativne, kalvinističke Nizozemske pune predrasuda i čamotinje. Odgovorila sam na oglas priloživši jednu svoju fotografiju, najljepšu i najsenzualniju koju sam imala. Nisam ni slutila da je taj oglas bio samo šala jednog prijatelja tog kapetana i da će moje pismo stići posljednje, od sveukupno šesnaest.

Došao je na sastanak kao da ide u rat: u uniformi od glave do pete, sa sabljom koja mu je visjela o pojasu i dugačkih brkova, sjajnih od briljantina, kojima je želio barem djelomično prikriti svoju ružnoću i sirovost.

Prilikom prvog susreta malo smo porazgovarali o svakodnevnim temama. Molila sam se da se vrati i moje su molbe bile uslišene; za tjedan dana ponovno se pojavio, izazvavši zavist mojih prijateljica i očaj ravnatelja škole koji je, vjerojatno, i dalje maštao da se ponovi ono što se dogodilo između nas. Primijetila sam da je zaudarao na alkohol, ali nisam se time mnogo zamarala, pripisujući to okolnostima, da je sigurno bio uzbuđen pred jednom mladom djevojkom koja je, po mišljenju svih svojih prijateljica, bila najljepša u razredu.

Na trećem i posljednjem susretu pitao me bih li se udala za njega. Indonezija. Pješadijski kapetan. Daleka putovanja. Što bi jedna djevojka mogla više poželjeti od života?

- Udat ćeš se za čovjeka koji je dvadeset i jednu godinu stariji od tebe? Zna li on da ti više nisi nevina? - upitala me je jedna od djevojaka koja je također imala iskustvo s ravnateljem škole.

Nisam odgovorila. Vratila sam se kući, on je uljudno zatražio moju ruku, a moji su roditelji uspjeli od susjeda posuditi novac za miraz i mi smo se vjenčali 11. srpnja 1895. godine, tri mjeseca nakon što sam pročitala oglas u novinama.

Promjena sama po sebi i promjena na bolje dvije su potpuno različite stvari. Da nije bilo plusa i Andreasa, godine koje sam provela u Indoneziji bile bi jedna beskrajna noćna mora. A najgora je mora proživjeti sve to iznova. Muž koji je vječno bio odsutan i okružen ženama, nemogućnost da jednostavno pobjegnem i vratim se kući, usamljenost koja me je primoravala da mjesecima čamim u kući jer nisam govorila jezik, a uz to sam i neprestano bila pod prismotrom drugih časnika.

I ono što svakoj ženi predstavlja radost - rođenje djece - za mene je postalo mora. Nakon što sam se oporavila od prvog porođaja, moj je život dobio smisao kada sam prvi put dotakla sićušno tijelo svoje kćeri. Nekoliko mjeseci Rudolf se ljepše ophodio prema meni, ali ubrzo se vratio onome u čemu je najviše uživao; svojim lokalnim ljubavnicama. Tvrdio je da se nijedna Europljanka ne može mjeriti ni s jednom Azijatkinjom, za koje je seks bio kao ples. Govorio mi je to bez imalo zazora, možda zato što bi bio pijan ili zato što bi me namjerno htio poniziti. Andreas mi je ispričao da mu se jedne noći, kada su zajedno bili u nekoj besmislenoj ekspediciji, idući kroz neku nedodiju, povjerio u pijanom stanju:

- Bojim se za Margarethu. Jesi li primijetio kako je drugi časnici gutaju očima? Ne bih se iznenadio da me preko noći ostavi.

I u tom bolesnom razmišljanju koje muškarce pretvara u čudovišta kada strahuju da će nekoga izgubiti, postajao je sve gori. Nazivao me je kurvom jer nisam bila nevina kada smo se upoznali. Htio je do detalja saznati sve o muškarcima s kojima sam - u njegovoj mašti - bila prije njega. Nakon što sam mu, jecajući, ispričala priču o ravnatelju i epizodi u njegovu uredu, znao bi me izudarati govoreći da lažem, a ponekad je htio čuti što više detalja, dok je onanirao. Kako je za mene sve to bio jedan veliki košmar, morala sam izmišljati te pojedinosti a da nisam ni znala zbog čega sve to radim.

Na kraju je čak poslao i jednu služavku sa mnom da kupim uniformu koja je najviše sličila onoj koju sam nosila u školi, u vrijeme kad me je upoznao. Kada bi ga spopale neke meni neznane zle sile, tjerao me je da odjenem tu uniformu; najviše je

uživao ponavljajući scenu silovanja; bacio bi me na stol i snažno prodirao u mene, dok bih ja vikala, kako bi sva posluga mogla čuti i pretpostaviti da ja u tome najvjerojatnije uživam.

Ponekad sam se morala ponašati kao da sam dobra djevojčica koja se opire dok me on siluje; u drugim prilikama tjerao me je da vrištim i tražim da bude još grublji jer ja sam kurva i volim to raditi.

Malo-pomalo gubila sam predodžbu o tome tko sam ja zapravo. Dane sam provodila brinući se o svojoj kćeri, držeći se dostojanstveno i otmjeno, skrivajući modrice debelim slojevima šminke, ali znala sam da nikoga ne mogu prevariti, baš nikoga.

Ponovno sam zatrudnjela, nekoliko dana uživala sam sa svojim sinom, ali ubrzo ga je otrovala jedna od dadilja, koja čak nije stigla ni objasniti taj svoj zločin; druge sluge ubile su je istog dana kada je djetesce umrlo. Na kraju je većina njih rekla da je to više nego zaslužena osveta, jer je sluškinja stalno trpjela batine, silovanja i padala je s nogu od danonoćnog posla.

Sada sam imala samo kćer, kuću koja je uvijek zjapila prazna, muža koji me nikamo nije izvodio u strahu da ga ne prevarim i grad čija je očaravajuća ljepota bila gotovo nepodnošljiva; nalazila sam se u raj, osuđena na vlastiti pakao.

Sve dok se jednog dana nije sve promijenilo: zapovjednik pukovnije pozvao je časnike i njihove supruge na izvedbu narodnih plesova upriličenu u čast jednog od glavešina otoka. Rudolf nije mogao odbiti svog nadređenog. Naredio mi je da kupim neku skupu i izazovnu haljinu. Jasno mi je bilo zašto je tražio da bude „skupa”, jer je to govorilo više o njegovu statusu nego o mojim čarima. Ali ako se on - kao što sam poslije saznala - toliko bojao da me ne izgubi, zbog čega je želio da se odjenem tako izazovno?

Stigli smo na svečanost; žene su me gledale sa zavišću, a muškarci s požudom, a ja sam primijetila da Rudolfa to uzbuđuje. Bilo je jasno da će ta noć loše završiti, jer bit ću prinuđena opisivati što sam „zamišljala da radim” sa svakim od onih časnika, dok me moj muž tuče i siluje. Morala sam kako znam i umijem zaštititi jedino što sam imala: samu sebe. A jedino što mi je palo na pamet bilo je da vodim razgovor bez kraja i konca s časnikom kojeg sam poznavala otprije, Andreasom, čija me je žena gledala s užasom i divljenjem dok sam stalno dolijevala vino u čašu svog muža, nadajući se da će ga piće umrtviti.

Voljela bih sada prekinuti pisanje o Javi; kada iz prošlosti izroni neko sjećanje koje otvori staru ranu, sve se druge rane najednom pojave i od njih duša krvari toliko da čovjek mora pokleknuti i plakati. Ali ne mogu prekinuti ovaj dio a da ne spomenem tri stvari koje su tada promijenile moj život: svoju odluku, ples koji smo gledali i Andreasa.

Moja odluka bila je: ne smijem više gomilati probleme i patiti i trpjeti više nego što to čovjek može podnijeti.

Dok sam o tome razmišljala, grupa koja se spremala izvesti svoj ples za lokalnog glavešinu izašla je na scenu, njih devetero. Umjesto frenetičnog, veselog i prenaplašenog ritma koji sam vidala prilikom rijetkih posjeta gradskim kazalištima,

ovdje je sve djelovalo kao usporeni film, tako da sam u početku pomislila da ću umrijeti od dosade, ali me je ubrzo obuzela neka vrsta vjerskog transa dok su se plesači prepuštali glazbi i zauzimali gotovo nemoguće položaje. U jednom od tih položaja tijelo se savijalo naprijed i natrag, u obliku slova „S”, što je sigurno bilo veoma bolno; a onda bi naglo promijenili taj položaj kao da su leopardi koji se spremaju napasti iz zasjede.

Svi su bili obojeni u plavo, odjeveni u saronge, tipičnu nacionalnu nošnju, i nosili na grudima neku svilenu traku koja je isticala muške mišice i skrivala ženske grudi. Žene su nosile ručno izrađene tijare od kamenčića. U predstavi su se smjenjivale nježne scene sa scenama borbi, u kojima su svilene trake služile kao sablje.

Ja sam sve više padala u zanos. Prvi put shvatila sam da su Rudolf, Nizozemska, ubijeno dijete i sve ostalo dio svijeta koji umire i uskrsava, kao sjemenke koje mi je majka dala. Pogledala sam u nebo i između palmina lišća ugledala zvijezde; bila sam spremna prepustiti se drugoj dimenziji i drugom prostoru kada me je Andreasov glas prenuo: - Razumiješ li sve?

Mislila sam da razumijem, jer moje je srce prestalo krvariti i sada sam promatrala ljepotu u njezinu najčistijem obliku. Međutim, muškarci uvijek moraju nešto objašnjavati i on mi je rekao da ta vrsta *baleta* proizlazi iz drevnog indijskog nasljeđa koje povezuje jogu i meditaciju. Nije mogao shvatiti da je ples kao pjesma u kojoj svaki pokret predstavlja jednu riječ.

Moja mentalna joga i spontana meditacija bile su naglo prekinute i morala sam zapodjenuti bilo kakav razgovor kako ne bih bila nepristojna.

Andreasova žena gledala ga je. Andreas je gledao mene. Rudolf je gledao mene, Andreasa i jednu od uzvanica, koja mu je uzvraćala osmijehom.

Razgovarali smo neko vrijeme - usprkos tomu što su nas Javanci poprijeko gledali jer nitko od nas stranaca nije poštovao njihov sveti obred. Možda se i zato predstava ranije završila, kad su svi plesači napustili scenu kao u procesiji, ne skidajući pogled sa svojih zemljaka. Nitko od njih nije skrenuo pogled prema bijelim barbarima i njihovim dotjeranim ženama, njihovu glasnom smijehu njihovim bradama i brkovima zalizanim briljantinom i njihovu neprimjerenom ponašanju.

Rudolf je krenuo prema jednoj Javanki koja se osmjehivala i drsko ga gledala, ali prije toga još sam mu jednom napunila čašu. Andreasova žena nam je prišla, uhvatila ga pod ruku, nasmijala se kao da kaže „on je moj” i pravila se da je veoma zainteresirana za isprazne opaske o plesu koji je njezin muž i dalje naširoko

komentirao.

- Sve ove godine bila sam ti vjerna - reče ona odjednom, prekidajući razgovor.

- Ti vladaš mojim srcem i mojim postupcima, a Bog mi je svjedok da mu se svake noći molim da se vratiš kući živ i zdrav. Ako treba, i život bih dala za tebe, bez imalo straha.

Andreas se ispričao i rekao da mora krenuti kući; svečanost je svima nama bila zamorna, ali ona je rekla da ne želi ići; izgovorila je to tako uvjerljivo da se njezin muž nije usudio ni pomaknuti.

- Strpljivo sam čekala da shvatiš kako si mi ti najvažniji u životu. Došla sam s tobom na ovo mjesto koje je, ma koliko lijepo izgledalo, sigurno noćna mora za sve žene, uključujući i Margarethu.

Okrenula se prema meni i svojim krupnim plavim očima preklinjala za podršku, slijedeći vjekovnu tradiciju po kojoj se žene uvijek solidariziraju, čak i kada se ne trpe, ali ja nisam imala hrabrosti kimnuti.

- Borila sam se za ovu ljubav iz sve snage, ali ona me je danas izdala. Kamen koji mi pritišće srce sada se pretvorio u stijenu i više mu ne dopušta da kuca. A srce mi je svojim posljednjim dahom reklo da postoje i drugi svjetovi osim ovog, u kojima neću uvijek morati preklinjati za društvo čovjeka koji će ispuniti moje prazne dane i noći.

Slutila sam da se neko zlo približava. Molila sam je da se smiri; ona je bila omiljena u našem društvu, a njezin je muž bio uzoran časnik. Ona je odmahнула glavom i nasmiješila se kao da je to već bezbroj puta čula i nastavila:

- Moje tijelo može i dalje disati, ali moja je duša mrtva jer nemam snage čak ni otići odavde, niti uvjeravati tebe da ostaneš uz mene.

Andreasu, časniku nizozemske vojske koji je morao čuvati svoj ugled, bilo je vidljivo neugodno. Ja sam htjela krenuti, ali ona je pustila muža i uhvatila me za ruku.

- Samo ljubav može dati smisao onome što, samo po sebi, nema smisla. Ali ja tu ljubav nemam. A kad je već tako, čemu život?

Unijela mi se u lice; pokušala sam osjetiti zadah alkohola, ali nije ga bilo. Zagledala sam joj se u oči, ali nisam vidjela ni traga od suza; vjerojatno su već presušile.

- Molim te nemoj ići, Margaretha. Ti si dobra žena, izgubila si dijete; znam što

to znači, iako nikada nisam bila trudna. Ne radim to zbog sebe, već zbog svih onih žena koje su zatočene u svojoj lažnoj slobodi.

Andreasova žena izvadi mali pištolj iz torbice, uperi ga sebi u grudi i ispali hitac prije nego što ju je itko stigao spriječiti. Unatoč tome što je prasak bio ublažen njezinom svečanom haljinom, ljudi su pogledali u našem smjeru. U prvi mah pomislili su da sam ja počinila zločin, jer smo do maloprije stajale tik jedna uz drugu. Ali onda su vidjeli moj prestravljeni pogled, Andreasa koji kleči pokušavajući zaustaviti krv s kojom je istjecao i život njegove žene. Izdahnula mu je u naručju sa spokojem u očima. Svi su pritrčali, tu je bio i Rudolf; jedna Javanka otišla je na suprotnu stranu, strahujući od tolikih naoružanih i pijanih ljudi. Prije nego što su ljudi počeli ispitivati što se dogodilo, zamolila sam muža da se što prije izgubimo odande; on se složio bez riječi.

Kada smo stigli kući, otišla sam ravno u svoju sobu i počela pakirati svoju odjeću. Rudolf se sručio na kauč, mrtav pijan. Sutradan, kada se probudio i pojeo obilan doručak koji mu je posluga poslužila, došao je do moje sobe i vidio kovčege. Tada se prvi put dotakao teme.

- A kamo misliš da si krenula?

- U Nizozemsku, prvim brodom. Ili to ili u raj, čim mi se ukaže prva prilika kao Andreasovoj ženi. O tebi ovisi.

Sve do tada on je u kući vodio glavnu riječ. Ali zasigurno je moj pogled djelovao sasvim drugačije, jer je poslije kratkog oklijevanja izašao iz kuće. Kada se te večeri vratio, rekao je da zaista treba iskoristiti odmor na koji je imao pravo. Dva tjedna poslije ukrcali smo se na brod za Rotterdam.

Krv Andreasove žene koja me je poškopila bila je moje novo krštenje, bila sam slobodna zauvijek, iako ni on ni ja nismo znali kamo ta sloboda vodi.

Dio dragocjena vremena koje mi je preostalo - iako još uvijek gajim veliku nadu da će me predsjednik Republike pomilovati, jer imam mnogo prijatelja među ministrima - oduzela mi je sestra Laurence, koja mi je danas donijela popis stvari koje su bile u mojoj prtljazi kada su me uhitili.

Pitala me je, s najvećim mogućim obzirom, što treba učiniti sa stvarima ako mi se dogodi ono najgore. Zamolila sam je da mi ostavi popis i da ću joj ga poslije vratiti, jer u ovom trenutku nemam vremena za gubljenje. Ali ako se najgore dogodi, ona može napraviti sa stvarima što god joj je volja. U svakom slučaju, prepisat ću ovdje cijeli popis jer još vjerujem da će sve dobro završiti.

Prvi kovčeg:

1 pozlaćen sat s plavom lakiranom narukvicom i kupljen u Švicarskoj; i

1 okrugla kutija koja sadrži šest šešira, tri zlatne igle s biserom, nekoliko dugih pera, jedan veo, dva kratka kožna ogrtača, tri ukrasa za šešire, broš u obliku kruške i jedna svečana haljina.

Drugi kovčeg:

1 par jahačkih čizama; 1 četka za konje;

1 kutija s pastom za čišćenje obuće;

1 par gamaša;
1 par mamuza;
5 pari kožnih cipela;
3 bijele bluze za jahačku uniformu;
1 platnena salveta - ne znam zašto ovdje samo zauzima prostor, možda sam je koristila za glancanje čizama;
1 par kožnih štitnika za hlače, zaštita za noge; i
3 posebna grudnjaka da bi grudi u galopu izgledale čvrste.
8 svilenih gaćica i 2 para pamučnih;
2 remena koja se slažu s različitom odjećom za jahanje;
4 para rukavica; 1 kišobran;
3 vizira za kapu koja štite oči od sunca;
3 para vunениh čarapa, iako je jedan par već bio istrošen od upotrebe; 1 navlaka za haljine;
15 higijenskih ručnikića za menstruaciju;
1 vuneni džemper;
1 kompletnu jahačku odijelo, s jaknom i hlačama u istom tonu;
1 kutija s priborom za kosu;
1 pramen umjetne kose s kopčom kojom se prikači na moju prirodnu kosu;
3 „lisice” za oko vrata; i
2 pudrijere.

Treći kovčeg:

6 pari haltera;
1 kutija kreme za lice;

3 para lakiranih čizama s potpeticama;
2 korzeta; 34 haljine;
1 ručno izrađena platnena vrećica, s nečim što sličići sjemenkama nepoznatog bilja; 8 steznika;
1 pleteni ogrtač;
10 pari udobnijih gaćica;
3 prsluka;
2 jakne s dugim rukavima;
3 češlja; 16 bluza;
Još jedna svečana haljina;
1 ručnik i 1 mirišljavi sapun - ne koristim hotelske jer mogu prenijeti neku bolest;
1 biserna ogrlica;
1 torbica s ogledalcem;
1 četka s drškom od slonovače
2 kutije u koje sam odlagala nakit pred spavanje;
1 mesingana kutijica za posjetnice, na ime Vadime de Massloff, Capitaine du premiere Regiment Speciale Imperial Russe;
1 drvena kutija sa servisom za čaj koju sam dobila tijekom puta;
2 spavaćice;
1 rašpica za nokte s drškom od sedefa;
2 tabakere, jedna od srebra, druga od zlata ili pozlaćena, ne sjećam se točno;
8 mrežica za kosu za spavanje;
Kutije s ogrlicama, naušnicama, smaragdnom prstenom, još jedan prsten sa smaragdom i briljantima i druga bezvrijedna bižutorija;
Svilena vrećica s 21 maramicom;
3 lepeze;
Ruž i rumenilo najbolje kvalitete koji se proizvode u Francuskoj;

Francuski rječnik;

Novčanik s nekoliko mojih fotografija; i...

I gomila gluposti kojih se želim otarasiti čim iziđem odavde, kao što su pisma ljubavnika vezana posebnim svilenim trakama, ulaznice za opere koje su mi se svidjele i slične tričarije.

Najveći dio stvari konfiscirao je hotel Meurice u Parizu, jer su mislili pogrešno, naravno - da neću imati čime platiti svoj boravak. Kako im je samo to moglo pasti na pamet? Uostalom, Pariz je uvijek bio moj omiljeni grad; nikada ne bih dopustila da me smatraju prevaranticom.

Nisam tražila da budem sretna; samo sam tražila da ne budem nesretna i jedna kao što sam se osjećala nakon što smo došli u Rotterdam. Da sam bila malo strpljivija, možda bih otišla u Pariz pod drugim okolnostima... ali više nisam mogla trpjeti prigovore očeve nove supruge, muža, ni dijete koje je plakalo bez prestanka, provincijski gradić s njegovim uskogrudnim žiteljima punim predrasuda, iako sam bila udana i ugledna žena.

Jednog dana, bez ičijeg znanja - a za to je bilo potrebno imati odličnu intuiciju i spretnost - uhvatila sam vlak za Haag i otišla ravno u francuski konzulat. Bubnjevi rata još se uvijek nisu čuli. Još je uvijek bilo lako ući u Francusku; Nizozemska je ostala neutralna u sukobima koji su potresali Europu, a ja sam bila puna samopouzdanja. Upoznala sam konzula i nakon dva sata koja smo proveli u jednom *cafeu*, tijekom kojih me je on pokušavao zavesti, a ja sam se pravila da upadam u njegovu zamku, uspjela sam doći do jednosmjerne karte za Pariz, uz obećanje da ću ga tamo čekati čim bude našao malo vremena da dođe.

- Uvijek se darežljivo odužim onima koji mi pomažu - nagovijestih. On je shvatio poruku i pitao me čime se bavim.

- Plešem klasični balet na orijentalnu glazbu.

Orijentalna glazba? To je kod njega izazvalo još veći interes. Pitala sam ga može li mi pomoći da dobijem neki angažman. Odgovorio je da me može upoznati s jednim vrlo moćnim čovjekom, gospodinom Guimetom, koji obožava sve što dolazi s Orijenta - a osim toga bio je i veliki kolekcionar umjetničkih djela.

- Kada biste mogli krenuti?

- Već danas ako biste mi mogli osigurati smještaj. Shvatio je da je progutao udicu; ja sam vjerojatno još jedna od mnogih žena koje idu u grad o kojem svi sanjaju, u potrazi za bogatim muškarcima i lagodnim životom. Osjetila sam da se pokušava izvući iz toga. Slušao je što govorim, ali je sve vrijeme pažljivo pratio svaki moj pokret, svaku riječ koju izgovaram, kako se ponašam za stolom. I suprotno

onome što je zamišljao, ja - koja sam se na početku ponašala kao fatalna žena - sada sam bila najskromnija osoba na svijetu.

- Ako vaš prijatelj pristane, mogu mu predstaviti jedan ili dva tipična javanska plesa. Ako mu se ne dopadnu, vraćam se istog dana.

- Ali, gospođo...

- Gospođice.

- Tražili ste kartu samo u jednom smjeru. Izvadila sam nešto novca iz džepa i pokazala mu da imam dovoljno za povratak. Imala sam dovoljno i za odlazak, ali svaki muškarac slab je prema ženi kojoj treba njegova pomoć; svi oni sanjaju o tome, tako su mi pričale prijateljice časnika na Javi.

On se opustio i pitao me za ime kako bi mogao napisati preporuku za gospodina Guimeta. To mi nije ni palo na pamet! Ime? Moje pravo ime otkrilo bi mu moje podrijetlo, a Francuskoj svakako nije trebalo zamjerati se jednoj neutralnoj državi zbog nekakve žene koja je po svaku cijenu htjela pobjeći.

- Kako se zovete? - ponovi on, već s olovkom u ruci.

- Mata Hari.

Krv Andreasove žene ponovno me je krstila.

Nisam mogla vjerovati svojim očima; divovski metalni toranj koji se uzdizao gotovo do neba i koji nije bio prikazan ni na jednoj razglednici. Na objema obalama Seine uzdizale su se građevine koje su čas podsjećale na Kinu, čas na Italiju, a ponekad i na neke druge poznate zemlje. Pokušala sam pronaći nešto što podsjeća na Nizozemsku, ali nisam uspjela. Što je tipično za moju zemlju? Stare vjetrenjače? Teške drvene klompe? Ništa od toga nije našlo mjesto među tolikim suvremenim stvarima - natpisi zalijepljeni na okrugle metalne stupove najavljivali su čudesa za koja nisam ni slutila da postoje:

„Pogledajte! Svjetla koja se pale i gase bez potrebe za plinom i vatrom! Samo u Palači električne energije!”

„Popnite se uz stepenice ne pokrećući noge! Stepenice će vas same ponijeti.” Pisalo je to ispod crteža neke konstrukcije koja je nalikovala na otvoreni tunel, s rukohvatima s obje strane.

„*Art nouveau*: veliki modni krik.”

Na ovom posljednjem nije bilo uskličnika, nego samo fotografija vaze s dva porculanska labuda. Ispod je stajao crtež neke metalne konstrukcije nalik na onaj divovski toranj, pompozno ime „Grand Palais”.

Cinéorama, Mareorama, Panorama - svi su obećavali pokretne slike koje su mogle prenijeti gledatelje do mjesta o kojima nisu ni sanjali. Što sam više sve to gledala, sve sam se više gubila. A još više kajala; možda je ovo ipak bio prevelik zalogaj za mene.

Grad je vrvio od ljudi koji su išli na sve strane, nikada u životu nisam vidjela elegantni je žene, a muškarci kao da su bili zauzeti veoma važnim poslovima, ali kad god bih se osvrnula, vidjela bih da me prate pogledom.

S rječnikom u ruci i mnogo poteškoća - iako sam francuski učila u školi - osjećala sam se nesigurno, prišla sam jednoj djevojci otprilike mojih godina i pitala je gdje se nalazi hotel u kojem mi je konzul rezervirao sobu. Odmjerila je pogledom

moju prtljagu, moju odjeću i premda sam na sebi imala najljepšu haljinu koju sam donijela s Jave, nastavila je svojim putem bez riječi. Po svemu sudeći, stranci ovdje nisu dobrodošli ili su Parižani smatrali da su iznad svih ostalih ljudi na svijetu.

Još dva-tri puta ponovila sam svoje pitanje, ali odgovor je uvijek bio isti, sve dok se nisam umorila i sjela na klupu u Vrtovima Tuileries, o čemu sam snivala još od školskih dana. Smatrala sam da sam time već postigla velik uspjeh, veći nego što sam mogla i zamisliti.

Trebam li se vratiti? Neko vrijeme borila sam se sama sa sobom, znajući da ću teško uspjeti naći prenoćište. A tada je sudbina umiješala svoje prste: zapuhao je snažan vjetar i jedan cilindar doletio je do mojih nogu.

Pažljivo sam ga podigla kako bih ga vratila čovjeku koji je trčao u mom pravcu.

- Vidim da držite moj šešir - reče.

- Da, sam je došao do mojih nogu - odgovorih.

- Jasno mi je zašto - reče on s neskrivenom namjerom da me zavede. Za razliku od kalvinista u mojoj zemlji, Francuzi su bili poznati kao vrlo slobodni u ophođenju.

Pružio je ruku da prihvati cilindar, a ja sam ga sakrila iza leđa i pružila mu drugu ruku u kojoj je bila cedulja s adresom hotela. Nakon što je pročitao napisano, pitao me je što je to.

- Mjesto gdje mi živi prijateljica. Došla sam joj u posjet na nekoliko dana.

Nisam mu mogla reći da idem na večeru s njom jer je vidio moju prtljagu.

Nije ništa rekao. Pomislila sam da je to mjesto ispod svakog nivoa, ali njegov me je odgovor iznenadio:

- Ulica Rivoli nalazi se upravo iza klupe na kojoj sjedite. Mogu vam ponijeti kovčeg, a usput je nekoliko *cafés*. Biste li popili jedan liker od anisa, gospođo...

- Gospođice Mata Hari.

Nisam imala što izgubiti; bilo je to moje prvo poznanstvo u Parizu. Krenuli smo prema hotelu i usput smo sjeli u jedan restoran u kojem su konobari nosili pregače do poda, odjeveni kao da su upravo došli s nekog bala i nikome se nisu smješkali osim mom pratitelju, čijeg se imena više i ne sjećam. Sjeli smo za jedan zaklonjen stol u kutu.

Pitao me je odakle sam. Ispričala sam mu da dolazim iz Istočne Indije, dijela nizozemskog kolonijalnog carstva gdje sam se rodila i odrasla. Spomenula sam onaj

lijep toranj, možda jedinstven na svijetu i time sam nehotice izazvala njegov bijes.

- Bit će razmontiran za četiri godine. Ta je svjetska izložba državnu blagajnu stajala više nego dva prethodna rata u kojima smo sudjelovali. Time žele svima pokazati da ćemo odsad pa nadalje biti ujedinjeni sa svim europskim zemljama i napokon živjeti u miru. Vjerujete li u to?

Nisam znala što da odgovorim, tako da sam radije šutjela. Kao što sam već rekla, muškarci obožavaju sve objašnjavati i imati mišljenje o svemu.

- Trebate vidjeti kakav su paviljon Nijemci ovdje postavili. Pokušali su nas poniziti; napravili su nešto golemo, neukusno, prepuno instalacija, mašinerije, metala, maketa brodova koji će, uskoro, dominirati svim morima i jednu divovsku kulu punu...

Zastao je kao da će reći nešto vulgarno.

- ... piva! Kažu da je to u čast kajzera, ali potpuno sam uvjeren da sve to što su napravili ima samo jedan jedini cilj: upozoriti nas da budemo oprezni s njima. Prije desetak godina uhvatili su jednog židovskog špijuna koji je tvrdio da će rat ponovno zakucati na naša vrata. Ali danas tvrde da je taj nesretnik nevin, sve zbog onog prokletog pisca Zole. Njemu je pošlo za rukom unijeti razdor u naše društvo i sada pola Francuske želi da ga se pusti iz zatvora na Vražjem otoku, gdje bi trebao zauvijek ostati.

Naručio je još dvije čaše likera od anisa, ispio svoju na brzinu i rekao da je vrlo zauzet, ali da bi svakako, ako ostanem još neko vrijeme u gradu, trebala posjetiti paviljon svoje zemlje.

Moje zemlje? Nigdje nisam vidjela vjetrenjače i klompe.

- Pogrešno su ga nazvali: Paviljon Nizozemske Istočne Indije. Nisam imao vremena obići ga; uskoro će i on podijeliti sudbinu ostalih preskupih konstrukcija koje danas možemo vidjeti ovdje, ali rekli su mi da je veoma zanimljiv.

Ustao je. Izvadio je posjetnicu i zlatnu pisaljku iz džepa i precrtao svoje drugo ime, kao znak da očekuje da bismo se jednog dana možda mogli zbližiti.

Otišao je pristojno mi poljubivši ruku. Pogledala sam posjetnicu, a na njoj nije bilo nikakve adrese, što je, to sam već znala, bio običaj. Nisam htjela skupljati beskorisne stvari, tako da sam je zgužvala i bacila čim mi se izgubio iz vidokruga.

Dvije minute poslije vratila sam se po posjetnicu; to je bio čovjek kojem je bilo upućeno konzulovo pismo!

Drugi dio

Vitka i visoka, gipka kao neka divlja zvijer, njezina crna valovita kosa na čudan nas način prenosi na neko čarobno mjesto.

Najženstvenija od svih žena, koja svojini tijelom ispisuje nepoznatu tragediju.

Tisuća oblina i tisuću pokreta koji se savršeno slažu s tisuću različitih ritmova.

Ovi isječci iz novina nalikuju na dijelove razbijene šalice, svjedoci su jednog života kojeg se više ne sjećam. Čim izađem odavde, odnijet ću ih ukoričiti u kožni uvez; svaka stranica imat će zlatni obrub i to će biti ostavština mojoj kćeri, jer mi je sav novac zaplijenjen. Kada budemo zajedno, pričat ću joj priče o Folies Bergéreu, o kojem maštaju sve žene koje žele plesati pred publikom. Ispričat ću joj kako je lijep centar Madrida, berlinske ulice, vile u Monte Carlu. Zajedno ćemo šetati Trocadérom, Cercle Royalom, ići ćemo u Maxim's, u Rumpelmayer's i sve one restorane gdje će se obradovati povratku svoje najpoznatije gošće.

Zajedno ćemo oputovati u Italiju, veseliti se što je prokleti Djagiljev na rubu propasti. Pokazat ću joj milansku Scalu i ponosno reći:

*- Ovdje sam plesala u Marcenovu *Bakhu i Gambrinusu*. Sigurna sam da će me sve ovo kroza što prolazim... učiniti još popularnijom; tko ne bi želio da ga drugi gledaju kao *femme fatale*, kao jednu tajanstvenu „špijunku“? Svi vole flertovati s opasnošću, pod uvjetom da prave opasnosti zapravo nema. Ona će me vjerojatno pitati:*

- A moja majka Margaretha MacLeod? A ja ću joj odgovorili:

- Ne znam tko je ta žena. Čitav svoj život razmišljala sam i ponašala se kao Mata Hari, ona koja je uvijek bila i bit će povod muškog divljenja i ženske zavisti.

Otkad sam napustila Nizozemsku, izgubila sam svaku predodžbu o udaljenosti, opasnosti, ništa me od toga ne plaši. Stigla sam u Pariz bez prebijene pare i bez odgovarajuće garderobe, a vidi dokle sam došla. Nadam se da ćeš i ti biti iste sreće.

I pričat ću joj o svojim nastupima - sva sreća što sam sačuvala slike koje prikazuju mnoge moje kostime i koreografije. Suprotno onome što su pisali kritičari koji me nikada nisu razumjeli, kada sam se nalazila na sceni, naprosto sam zaboravljala tko sam i sva se predavala Bogu. Zato sam se tako lako i skidala. Jer ja u tom trenutku kao da nisam postojala; postojali su samo pokreti koji su me spajali s univerzumom.

Zauvijek ću biti zahvalna gospodinu Guimetu, koji mi je pružio prvu priliku da nastupim u njegovu privatnom muzeju, u skupocjenim haljinama koje je naručio iz Azije za svoju privatnu kolekciju, iako me je to koštalo pola sata žestokog seksa, ali bez imalo zadovoljstva. Plesala sam pred tristotinjak gledatelja među kojima je bilo novinara, javnih osoba i barem dva ambasadora - japanski i njemački. Dva dana poslije, sve novine brujale su o tome: o egzotičnoj ženi rođenoj u udaljenom dijelu nizozemskog imperija koja je sa sobom donijela „posvećenost” i „oslobođenost” dalekih naroda.

Na sceni muzeja stajala je statua Sive - indijskog boga stvaranja i uništenja. Sirio se miris aromatičnih ulja, a glazba je sve prisutne uvodila u neku vrstu transa; sve osim mene, koja sam točno znala što hoću izvesti, nakon što sam pažljivo isprobala sve kostime koji su mi bili ponuđeni. Bio je to presudan trenutak, sad ili nikad; moja jedina prilika koja se nudila u mom do tada bijednom životu u kojem sam uvijek morala moliti za usluge, a ponekad ih i plaćati svojim tijelom. Već sam se bila navikla na to; ali jedno je naviknuti se, a biti zadovoljan nešto sasvim drugo. Novac mi nije bio dovoljan. Htjela sam više od toga!

Kada sam počela plesati, pomislila sam da moram učiniti nešto što samo kabaretske plesačice rade, ali se pri tome ne trude dati svemu neki osobit smisao. Nalazila sam se na jednom uglednom mjestu, pred gledalištem željnim novina, ali bez hrabrosti da se pojave na nekim sumnjivim mjestima gdje bi mogli biti viđeni.

Na sebi sam imala kostim koji je bio napravljen od više slojeva velova. Skinula sam prvi sloj i nitko na to nije obratio posebnu pozornost. Ali kada sam skinula i drugi i treći, ljudi su se počeli zgledati. Poslije petog vela, publika je bila potpuno usredotočena na svaki moj pokret, ne mareći mnogo za ples, već želeći vidjeti dokle ću ići. Čak i žene, čije sam poglede tu i tamo srela, nisu djelovale ni šokirano ni

sablažnjeno; po svemu sudeći bile su uzbuđene kao i muškarci. Da sam to izvodila u svojoj zemlji, znala sam da bi me odmah strpali u zatvor, ali Francuska je bila uzor jednakosti i slobode.

Kad sam stigla do šestog vela, prišla sam Šivinoj statui, simulirala orgazam i bacila se na pod, skidajući sa sebe sedmi i posljednji veo.

Nekoliko trenutaka u sali je vladao potpuni muk - kao da su svi bili skamenjeni i užasnuti, ali s mjesta na kojem sam se nalazila nisam ih mogla vidjeti. Tada se začulo prvo „bravo”, koje je uzviknuo jedan ženski glas i odmah zatim svi su već bili na nogama i pljeskali. Ustala sam pokrivajući rukama svoju golotinju. Zahvalila sam kimanjem i sišla s pozornice, gdje sam namjerno ostavila svileni ogrtač. Zatim sam se vratila na scenu i nastavila se klanjati publici koja je neprekidno pljeskala i odlučila sam otići i više se ne vraćati; kako se ne bi izgubila draž tajanstvenosti.

Ipak sam uspjela primijetiti da jedna osoba nije pljeskala, samo se smješkala; madam Guimet.

Idućeg jutra stigla su mi dva poziva, od kojih je jedan bio od madam Kireyevsky, s pitanjem mogu li ponoviti svoj nastup na dobrotvornom skupu na kojem će se prikupljati novac za ruske ranjenike, a drugi od madam Guimet, koja me je pozvala da se prošetamo uz obalu Seine.

Kiosci još nisu bili preplavljeni razglednicama s mojom slikom, u to doba još nije bilo cigareta, cigara i kupki s mojim imenom; i dalje sam bila jedna slavna neznanka, ali znala sam da sam učinila presudan korak; svi koji su me sinoć gledali izašli su s predstave oduševljeni i to je za mene bila najbolja reklama.

- Sva sreća da su ljudi takve neznalice - reče mi madam Guimet. - Jer ništa od onoga što ste prikazali ne pripada nijednoj istočnjačkoj tradiciji. Vjerojatno ste na licu mjesta izmišljali svaki pokret.

Ja sam se sledila i pomislila da će se njezin sljedeći komentar odnositi na noć, jednu jedinu, običnu i neugodnu noć s njezinim mužem.

- Jedini koji se u to razumiju su oni gnjavatori antropolozi koji sve uče iz knjiga; nikada vas neće moći raskrinkati.

- Ali ja...

- Da, vjerujem da ste bili na Javi i da poznajete tamošnje običaje i da ste možda bili ljubavnica ili supruga nekog časnika njihove vojske, i da ste, kao svaka djevojka, maštali da jednog dana uspijete u Parizu; zato ste iskoristili prvu priliku da pobjegnute i došli ovamo.

Nastavile smo se šetati, ali sada u tišini. Mogla sam nastaviti lagati, kao i čitav život, i mogla sam lagati o bilo čemu, osim o nečemu u što se madam Guimet dobro razumjela. Pametnije je bilo da šutim i čekam kako bih vidjela kamo vodi taj razgovor.

- Imam nekoliko savjeta za vas - reče madam Guimet dok smo prelazile most koji je vodio prema golemom metalnom tornju.

Zamolila sam je da sjednemo. Nisam se mogla usredotočiti dok smo se mimoilazile s tolikim ljudima. Složila se i pronašle smo slobodnu klupu na Champ de Marsu. Nekoliko muškaraca, vrlo ozbiljnih i usredotočenih, bacalo je metalne kugle i pokušavalo pogoditi nekakav komadić drveta; taj prizor djelovao mi je komično.

- Popričala sam s nekoliko prijatelja koji su prisustvovali vašoj predstavi i znam da će vas sutra novine uzdizati u nebesa. Što se mene tiče, budite bez brige; neću nikome ništa reći o vašem „orijentalnom plesu”.

Pozorno sam je slušala. Nisam znala što da odgovorim.

- Moj prvi savjet je najteži i nema nikakve veze s vašim nastupom: nikada se nemojte zaljubiti, ljubav je otrov. Kada se jednom zaljubite, gubite vlast nad svojim životom, jer vaše srce i um pripadaju drugoj osobi. Vaše biće je ugroženo. Počinjete činiti sve kako biste zadržali voljenu osobu i gubite osjećaj za opasnost. Ta neobjašnjiva i opasna pojava zvana ljubav briše s lica zemlje sve ono što vi jeste i postavlja na vaše mjesto ono što vaš voljeni želi da vi budete.

Sjetila sam se pogleda Andreasove žene prije nego što se upucala. Ljubav odjednom ubija, ne ostavljajući nikakva traga o zločinu.

Neki dječak prišao je kolicima da kupi sladoled. Madam Guimet iskoristila je taj prizor da mi dade svoj sljedeći savjet.

- Ljudi obično kažu: život i nije tako kompliciran; ali život je vrlo kompliciran. Lako je poželjeti sladoled, igračku, pobjedu u *pétanque*², kao oni muškarci tamo - odgovorne glave obitelji, znoje se i muče pokušavajući nekom glupom metalnom kuglom pogoditi komadić drveta. Lako je željeti slavu, ali teško je održati je duže od mjesec dana, godinu dana, pogotovo kad ta slava ovisi o tijelu. Lako je željeti nekog muškarca svim srcem, ali sve se zakomplicira kada je taj muškarac oženjen, ima djecu i ne želi napustiti svoju obitelj ni za što na svijetu.

Zatim je neko vrijeme šutjela, oči su joj se ispunile suzama i ja sam shvatila da govori o vlastitom iskustvu.

Sada je bio moj red da progovorim. U jednom dahu priznala sam joj da sam lagala; da se nisam rodila ni odrasla u Nizozemskoj Indiji, ali sam upoznala mjesto i patnju žena koje su otišle tamo u potrazi za nezavisnošću i uzbuđenjem, a našle samo usamljenost i dosadu. Pokušala sam vjernije dočarati posljednji razgovor Andreasove žene sa svojim mužem ne bih li tako utješila madam Guimet, a da ona ne primijeti da sam shvatila kako su svi njezini savjeti zapravo dio njezina osobnog iskustva.

- Sve na ovom svijetu ima lice i naličje. Osobe koje je napustio onaj okrutni bog zvani ljubav krive su što gledaju u prošlost i pitaju se zašto su imale toliko planova za budućnost. Ali ako malo dublje zagrebu po svom sjećanju, sjetile bi se dana kada je to sjeme zasijano i kako su ga gajile i pustile da raste sve dok nije izraslo u drvo koje je nemoguće iščupati.

Nesvjesno sam spustila ruku na mjesto gdje je bila vrećica sa sjemenkama koje mi je majka dala na samrti. Uvijek sam je nosila sa sobom.

- Dakle, kad neku ženu ili muškarca napusti voljena osoba, oni se potpuno prepuštaju svojoj boli. A nitko se ne pita što se dogodilo s onim drugim. Pati li i on zato što je izabrao da ostane s obitelji zbog društvenih normi, zanemarujući svoje srce? Vjerojatno svake noći leži u postelji ne uspijevajući zaspati, zbunjen i izgubljen, misleći katkada da je donio pogrešnu odluku. U drugim prilikama uvjeren je da je njegova dužnost zaštititi svoju obitelj i djecu. Ali vrijeme nije na njegovoj strani; što više vremena od razdvajanja protječe, to se više iz sjećanja oslobađaju teški trenuci i ostaje samo žal za tim izgubljenim rajem.

- On više ne može sam sebi pomoći. Toliko se otuđio, tijekom tjedna djeluje kao da je zaokupljen svojim poslom, a subotom i nedjeljom dolazi na Champ de Mars boćati se sa svojim prijateljima, dok njegov sin uživa u sladoledu, a žena izgubljena pogleda promatra elegantne toalete koje ispred nje promiču. Nikada neće puhnuti dovoljno jak vjetar da bi taj brod promijenio pravac; on se ne miče iz luke i kreće se samo po ustajaloj vodi. Svi pate; oni koji su otišli, oni koji su ostali, obitelj i djeca. Ali tu se više ništa ne može učiniti.

Madam Guimet nije skidala pogled s tek zasađene trave u središtu parka. Pravila se da me ljubazno sluša, ali ja sam znala da sam joj dotakla ranu koja će ponovno prokrvariti. Nakon nekog vremena ustala je i predložila da se vratimo - njezine sluge vjerojatno već pripremaju večeru. Jedan slikar u usponu izrazio je želju da posjeti muzej sa svojim prijateljima, a večer će završiti posjetom njegovoj galeriji, gdje im je namjeravao pokazati svoje slike.

- Jasno je da ima namjeru nešto mi prodati. A ja imam namjeru upoznati nove ljude, malo izaći iz svijeta koji dovoljno poznajem i koji me već počinje gušiti.

Koračale smo nogu pred nogu. Prije nego što smo ponovno prešle most, prema Trocaderu, pitala me je da li bih voljela pridružiti im se. Prihvatila sam poziv i dodala da sam svoju večernju haljinu ostavila u hotelu i da možda nisam prikladno odjevena.

Iskreno govoreći, nisam imala nijednu večernju haljinu koja bi se makar i

približno mogla mjeriti s elegancijom i ljepotom onih haljina za popodnevnu šetnju koje su nosile žene s kojima smo se mimoilazile. A riječ hotel bila je uljepšana inačica za pansion u kojem sam boravila već dva mjeseca, jedini u kojem mi je bilo dopušteno dovesti „goste” u sobu.

Ali žene se razumiju i bez riječi.

- Mogu vam ja posuditi jednu haljinu večeras, ako želite. Imam ih i previše.

Pristala sam uz osmijeh i zaputile smo se prema njezinoj kući.

Kada ne znamo kamo nas život nosi, nikada se ne možemo izgubiti.

- *Ovo je Pablo Picasso*, onaj slikar kojeg sam vam spominjala.

Čim smo se upoznali, zapostavio je sve ostale uzvanice i sve vrijeme trudio se zapodjenuti razgovor sa mnom. Hvalio je moju ljepotu, zamolio me da mu poziram, rekao da moram s njim u Málaga, ako ni zbog čega drugog, a onda kako bih provela tjedan dana daleko od ove ludnice koja se zove Pariz. A zapravo, imao je samo jedan cilj i nije mi morao ni reći koji: odvesti me u krevet.

Bilo mi je strahovito neugodno s tim ružnim, neotesanim čovjekom buljavih očiju, koji je smatrao da je najveći među najvećima. Njegovi prijatelji bili su neusporedivo zanimljiviji, pogotovu jedan Talijan Amadeo Modigliani, koji je djelovao mnogo otmjenije, elegantnije i nijednog trenutka nije pokušao na silu započeti razgovor. Kad god bi Pablo Picasso prekinuo svoja beskrajna i nerazumljiva razglabanja o revolucionarnim preokretima u umjetnosti, okrenula bih se prema Modiglianiju, a Španjolca bi to, po svemu sudeći, dovelo do bijesa.

- A čime se vi bavite? - zanimalo je Modiglianija.

Objasnila sam mu da izvodim svete plesove plemena s Jave. Izgledalo je da me nije baš najbolje razumio, ali je, kao profinjen čovjek, počeo govoriti o važnosti očiju u plesu. Bio je opčinjen očima i kad bi otišao u kazalište, nije obraćao gotovo nikakvu pozornost na pokrete tijela, već je uvijek bio usredotočen na govor očiju.

- Pretpostavljam da to vrijedi i za svete plesove s Jave. Jedino znam da oni na Istoku uspijevaju održati tijelo u stanju potpune nepomičnosti i da im je sva snaga onoga što žele prenijeti sažeta u pogledu.

Budući da nisam znala što da odgovorim, samo sam kimala, zagonetnim pokretima koji bi se mogli tumačiti i potvrdno i odrično. Picasso je svakog časa prekidao razgovor svojim teorijama, ali elegantni i uglađeni Amadeo strpljivo je čekao pravi trenutak da se vrati na započetu temu.

- Smijem li vam dati jedan savjet - upitao je kad se večera već bližila kraju, a svi mi spremali se krenuti u atelje španjolskog slikara. Kimnula sam.

- Trebate znati što želite i trudite se ostvariti više od onoga što od sebe očekujete. Usavršite svoj ples, vježbajte koliko god možete i postavite sebi visok cilj, teško dostižan. Jer to je uloga umjetnika, da postavi sebi vrlo visok cilj, teško dostižan. To je misija umjetnika: da nadilazi svoje granice. Umjetnik koji malo očekuje i to ostvari, propao je u životu.

Picassov atelje nalazio se u blizini i svi smo se tamo zaputili pješice. U njemu sam vidjela stvari koje su me oduševile i druge koje su naprosto bile odvratne. Ali nije li to ljudska sudbina? Da idemo iz krajnosti u krajnost, bez prijelaza. Da bih ga isprovocirala, zastala sam ispred jedne slike i upitala zbog čega toliko uporno komplicira stvari.

- Četiri godine utrošio sam da bih naučio slikati kao renesansni majstori, a čitav život da bih ponovno počeo crtati kao dijete. U tome je prava tajna: u dječjem crtežu. Ovo što vidite može vam djelovati djetinjasto, ali to je suština umjetnosti.

Odgovor mi je zvučao briljantno, ali bilo je prekasno da bih sada osjetila naklonost prema tom čovjeku. Modigliani je već bio otišao, madam Guimet očigledno je već bila premorena, iako se trudila da se to ne primijeti, a Picassu je bilo neugodno zbog ljubomore njegove djevojke Fernande.

Rekla sam da je već kasno i svatko je krenuo na svoju stranu. Nikada više nisam srela ni Amadea ni Picassa. Čula sam samo da je Fernanda odlučila ostaviti ga, ali nitko mi nije rekao pravi razlog. Nju sam još jedanput srela, nekoliko godina poslije, kad je radila u prodavaonici antikviteta. Nije me prepoznala, a i ja sam se pravila da je ne prepoznajem i tako se i ona izgubila iz mog života.

A sljedećih godina, kojih nije bilo mnogo - premda sad kad ih se sjećam, čini mi se da ih je bilo bezbroj - gledala sam samo u sunce zaboravljajući na oluje. Dopustila sam da me općini ljepota ruža, a nisam obraćala pozornost na trnje. Odvjetnik koji me je branio na sudu, ne osobito uvjerljivo, bio je jedan od mojih mnogobrojnih ljubavnika. Dakle, dr. Edouard Clunet, možete istrgnuti ovu stranicu iz bilježnice i baciti je ako se stvari budu razvijale onako kako ste planirali i ja završim pred streljačkim vodom. Nažalost, nemam nikog drugog kome bih ovo mogla povjeriti. Svima je jasno da neću biti pogubljena zbog te glupe optužbe za špijunažu, već zato što sam odlučila postati onakva kakva sam oduvijek sanjala biti, a cijena je svakog sna vrlo visoka.

Striptiz je već postojao - i bio legaliziran - od kraja prošlog stoljeća, ali je uvijek bio smatran pukim pokazivanjem golotinje ljudskog tijela. Ja sam taj groteskni ekshibicionizam pretvorila u umjetnost. Kad su ga ponovno zabranili, mogla sam nastaviti sa svojim nastupima jer su oni i dalje bili legalni, s obzirom na to da u njima nije bilo nimalo one vulgarnosti kao u ostalih žena koje se javno skidaju. Među onima koji su posjećivati moje predstave bili su kompozitori kao što su Puccini i Massenet, ambasadori Von Klunt i Antonio Gouvea, magnati poput baruna Rothschilda i Gastona Meniera. Teško mi je povjerovati da dok ispisujem ove retke oni ne čine ništa kako bi me oslobodili. Uostalom, zar se kapetan Dreyfus, nepravедno optužen, nije vratio s Vražjeg otoka!

Mnogi će tvrditi: bio je nevin! Jest, ali i ja sam. Ne postoji nijedan konkretan dokaz protiv mene, osim onog čime sam se ja sama hvalisala, ne bih li sebi dala na važnosti kad sam odlučila prestati plesati, iako sam bila sjajna plesačica. Da nije tako, ne bi me zastupao najugledniji impresario onog vremena, gospodin Astruc, koji je također zastupao i najdarovitije ruske umjetnike.

Astruc je gotovo uspio dogovoriti da plešem zajedno s Nižinskim u milanskoj Scali. Ali njegov agent i ljubavnik smatrao je da sam osoba teška za suradnju, temperamentna, nepodnošljiva i, s osmijehom na usnama, primorao me da sama

predstavim svoju umjetnost, bez ikakve podrške talijanske štampe ili ravnatelja kazališta. Tako je umro jedan dio moje duše. Znala sam da već polako starim i da ću uskoro izgubiti gipkost i lakoću pokreta, a ozbiljne novine, koje su me u početku hvalile na sva usta, sada su se okrenule protiv mene.

A imitatorice? Na sve strane nicali su plakati na kojima je pisalo „Nasljednica Mate Hari”. A sav njihov nastup svodio se na groteskno mlataranje tijelom i skidanje odjeće, lišeno svake umjetnosti i nadahnuća.

Ne mogu se požaliti na Astruca, iako sam u to doba najmanje željela da se moje ime vezuje uz njegovo. Pojavio se jednog dana poslije niza dobrotvornih predstava koje su bile priređivane kako bi se prikupila sredstva za pomoć ruskim ranjenicima. Iskreno sumnjam da će sav taj novac, prikupljen uz velik trud, završiti na pacifičkom bojištu, gdje su Japanci nanosili teške gubitke carskoj vojsci. No, bili su to moji prvi nastupi poslije Muzeja Guimet i svi su bili zadovoljni ishodom: uspjela sam zainteresirati i neke druge ljude za svoj rad, madam Kirejevsky napunila je svoje blagajne i dala mi dio novca, aristokrati su smatrali da su dali svoj doprinos za pravednu stvar i svi, ali baš svi, bili su u prilici gledati jednu lijepu nagu ženu a da to ne izazove nikakvo zgražanje.

Astruc mi je pomogao da nađem hotel dostojan moje slave u usponu, sklopio ugovore po cijelom Parizu. Osigurao mi je čak i nastup u najslavnijoj kući onoga vremena, Olimpiji. Astruc, sin belgijskog rabina, bio je kadar uložiti sav svoj imetak u potpuno nepoznate osobe, od kojih su neke postale ikone poznate širom svijeta, kao Caruso i Rubinstein. U pravom trenutku poveo me je da upoznam svijet. Zahvaljujući njemu, potpuno sam promijenila ponašanje, počela sam zarađivati golem novac, o kojem nisam mogla ni sanjati, plesala sam na najvažnijim pozornicama u gradu i napokon mogla priuštiti sebi luksuz koji sam najviše cijenila: odijevanje po posljednjoj modi.

Ne znam koliko sam trošila, jer mi je Astruc govorio da je nepristojno pitati za cijenu.

- Samo izaberi i naruči da ti donesu u hotel, ostalo je moja briga.

Sada, dok ovo pišem, pitam se nije li on možda zadržavao dio novca za sebe?

Ali ne mogu tako razmišljati. Ne mogu čuvati tu gorčinu u srcu, jer ako izađem odavde, a nadam se da će tako biti, jer je jednostavno nemoguće da mi cijeli svijet okrene leđa, imat ću četrdeset i jednu godinu i još očekujem da imam pravo na svoj dio sreće. Prilično sam dobila na težini i teško ću moći ponovno se baviti plesom, ali nije to jedina stvar na svijetu.

Više volim misliti o Astrucu kao o čovjeku koji se usudio sav svoj imetak uložiti u kazalište i otvoriti ga izvedbom *Posvećenja proljeća*, komadom jednog potpuno nepoznatog ruskog kompozitora, čijeg se imena ne uspijevam ni sjetiti, u kojem je kao glavna zvijezda nastupio onaj idiot Nižinski, koji je tom prilikom imitirao moju scenu masturbacije koju sam izvela kad sam prvi put nastupila u Parizu,

Više volim pamtiti Astruca kao čovjeka koji me je jednom poveo vlakom u Normandiju, jer smo oboje večer prije toga pričali o nostalgiji koju smo osjećali za morem koje dugo nismo vidjeli. Tada smo već pet godina radili zajedno.

Sjedili smo tamo na plaži, bez mnogo priče; onda sam izvadila jedan novinski isječak iz torbice i dala mu da pročita.

„Dekadentna Mata Hari: mnogo ekshibicionizma, malo talenta” - glasio je naslov članka.

- To je danas objavljeno - rekoh.

Dok je on čitao, ustala sam, prišla vodi i uzela nekoliko oblutaka.

- Suprotno onome što misliš, sita sam svega. Udaljila sam se od svojih snova i nisam više, ni izdaleka, ona osoba koja sam željela postati.

- Ma otkud to? - upita Astruc iznenađeno. - Ja predstavljam samo najveće umjetnike, a ti si jedna od njih. Zar te jedna obična kritika nekoga tko i ne zna što bi napisao može toliko pogoditi?

- Ne, ali odavno nisam ništa pročitala o sebi. Odjednom sam nestala iz kazališta i iz novina. Ljudi me doživljavaju kao prostitutku koja se javno razgolićuje, pod izgovorom da se bavi umjetnošću.

Astruc je ustao i prišao mi. I on je uzeo šaku kamenja s obale i bacio jedan u vodu, preko valova koji su zapljuskivali žal.

- Ja ne zastupam prostitutke, jer bi to bio kraj moje karijere. Istina, morao sam objašnjavati jednom ili dvojici svojih klijenata zašto držim u svojem uredu plakat Mate Hari. I znaš što sam im odgovorio? Da ti na sceni izvodiš jedan drevni sumerski mit, u kojem božica Inana odlazi u jedan zabranjen svijet. Mora proći kroz sedam vrata; pred svakima od njih stoji stražar i da bi platila prolaz, mora skinuti po jedan komad svoje odjeće... Jedan veliki engleski pisac koji je morao prebjeći u Pariz, gdje je skončao u samoći i bijedi, napisao je kazališni komad koji će ga jednog dana svrstati među klasike. Priča govori o tome kako se Herod domogao glave Ivana Krstitelja.

- *Saloma!* Gdje je ta drama?

Moje se raspoloženje počelo mijenjati.

- Nemam autorska prava. A ne mogu više doći ni do njezina autora Oscara Wildea, osim ako ne odem na groblje i prizovem njegov duh. Prekasno je.

Ponovno sam se osjećala potišteno, jadno i bijedno pri pomisli da ću uskoro biti stara, ružna i siromašna. Već sam bila prevalila tridesetu - prijelomne godine. Uzela sam jedan kamen i hitnula ga u vodu, jače nego što je to činio Astruc.

- Idi što dalje i odnesi moju prošlost sa sobom - rekla sam tom kamenu. - Svu moju sramotu, grijeha i greške koje sam počinila.

Zatim je Astruc bacio svoj kamen, objasnivši mi da nisam počinila nikakvu grešku. Samo sam pokazala da imam moć izbora. Nisam ga slušala i bacila sam još jedan kamen.

- A ovaj je za zlorabu kojoj su bili izloženi moje tijelo i moja duša. Od prvog, strašnog seksualnog iskustva do dana današnjeg, kad liježem u krevet s bogatašima, da bih se poslije tog gnjusnog čina gušila u suzama. A sve to zbog prestiža, novca, haljina, tričavih i prolaznih stvari. Živim u morama koje sam sama stvorila.

- Zar nisi sretna? - upitao me je Astruc, sve više iznenađen mojim riječima. Uostalom, namjera nam je bila da provedemo ugodan dan pokraj mora.

Nisam prestajala bacati kamenčiće, sa sve više bijesa u sebi i sve više iznenađujući sebe. Sutra više nije djelovalo kao sutra, a sadašnjost više nije bila sadašnjost, već rupa koju sam svakim svojim korakom činila sve dubljom. Ljudi su prolazili kraj mene, djeca se igrala, galebovi činili čudne pokrete u zraku, a valovi se valjali mirnije nego što sam ja to zamišljala.

- Ovaj je zato što sanjam o tome da budem prihvaćena i poštovana, iako nikome ništa ne dugujem. Što će mi to? Samo gubim vrijeme na brige, kajanje, tamu - onu tamu koja me na kraju zarobi i veže lancima za neku stijenu, odakle ne mogu pobjeći i gdje služim kao hrana pticama grabljivica ma.

Nisam mogla plakati. Kamenčići su nestajali u vodi, možda padali jedan do drugoga i tako iznova gradili Margarethu Zelle ispod površine. Ali ja nisam željela biti ona, ona koja je vidjela oči Andreasove žene i sve shvatila. Ona koja mi je drugim riječima rekla da su naši životi isplanirani do najsitnijih pojedinosti: roditi se, učiti, ići na fakultet u potrazi za mužem, udati se - čak i za najgoreg čovjeka na svijetu, samo da drugi ne mogu kazati da nas nitko neće. I imati djecu, ostarjeti, provesti ostatak svojih dana sjedeći na ulicij gledajući prolaznike, praveći se da

znamo sve o životu, ali i nemoćni da ušutkamo srce koje govori: „Mogla si pokušati nešto drugo.”

Jedan nam se galeb približio, ispustio prodoran krik i ponovno se udaljio. Toliko je bio prišao Astrucu da je ovaj podigao ruku da zaštiti oči. Taj me je krik vratio u stvarnost; ponovno sam bila poznata žena, koja se uzdala u svoju ljepotu.

- Želim prestati. Ne želim nastaviti s ovakvim životom. Koliko još dugo mogu raditi kao glumica i plesačica?

Dao mi je iskren odgovor.

- Možda još kojih pet godina.

- Onda ćemo ovdje stati. Astruc me uhvati za ruku:

- Ali ne možemo! Imamo ugovore koje moramo ispoštovati jer ću inače morati platiti odštetu. Osim toga, moraš i ti od nečega živjeti. Nećeš valjda na kraju završiti u onom prljavom pansionu gdje sam te prvi put zatekao, zar ne?

- Poštovat ćemo ugovore. Ti si bio dobar prema meni i neću dopustiti da zbog moje umišljene bezvrijednosti ili uzvišenosti ti plaćaš. Ali ne brini se, znam ja od čega ću živjeti.

Tada sam mu, bez razmišljanja, počela prepričavati svoj život - nešto što sam do tada čuvala samo za sebe, jer su to ionako bile samo laži koje su se redale jedna za drugom. Kako sam pričala, tako su mi počele teći suze. Astruc me je pitao jesam li dobro, ali ja sam samo nastavila sa svojom pričom i on više ništa nije rekao, samo me je slušao.

Mislila sam da sam potonula u neki mračan bunar, prihvaćajući konačno da nisam ništa od onoga što sam mislila da jesam, ali odjednom sam primijetila da što sam se više suočavala sa svojim ranama i ožiljcima, to sam se osjećala jačom. Suze su imale vlastiti glas i nisu mi dolazile iz očiju, već iz najcrnjeg i najmračnijeg dijela moga srca, i pričale su mi priču koju ni ja nisam baš najbolje znala. Vidjela sam sebe kako plutam na nekoj splavi po mrklom mraku, ali sam tamo negdje u daljini ipak vidjela svjetlo jednog svjetionika koje će me dovesti do kopna, ako uzburkano more dopusti, ako već nije kasno.

Nikada prije nisam ovo radila. Mislila sam da ću, ako budem pričala o njima, svoje rane samo oživjeti, a događalo se upravo suprotno: moje suze su ih vidjale.

S vremena na vrijeme pesnicom sam udarala po šljunku i prsti su mi krvarili, ali ja ni bol nisam osjećala jer sam doživljavala iscjeljenje. Postalo mi je jasno zašto se

katolici ispovijedaju, iako znaju da su svećenici poput njih ili i veći grešnici od njih samih. Nije bitno tko sluša; bitno je držati ranu otvorenom da je sunce pročisti i kiša opere. Upravo sam to sada činila, pred čovjekom s kojim nisam bila nimalo bliska. A to je upravo i bio razlog zašto sam mogla tako slobodno govoriti.

Mnogo poslije, kada sam prestala jecati i dopustila da me šum valova umiri, Astruc me je nježno uhvatio pod ruku i rekao da posljednji vlak za Pariz kreće uskoro i da bi bilo dobro da se požurimo. Usput mi je ispričao sve novosti iz umjetničkih krugova, tko s kim ide u krevet i koga su gdje otpustili.

Ja sam se smijala i tražila da čujem još priča. On je zaista bio mudar i profinjen čovjek; znao je da je moja priča sa suzama iscurila kroz moje oči, da je zakopana tamo u šljunku i da će tamo zauvijek ostati.

- *Živimo u najboljem razdoblju*, naše povijesti. Kada si ti stigla ovamo?

U vrijeme Svjetske izložbe; bio je to neki drugi Pariz; malo je više bio provincijalan, ali ja sam imala dojam da se nalazim u centru svijeta.

Popodnevno sunce probijalo se kroz prozor preskupe sobe hotela Elysée Palace. Bili smo okružena onim najboljim što je Francuska mogla ponuditi: šampanjac, apsint, čokolade, sirevi i parfemi od tek ubrana cvijeća. Kroz prozor se mogao vidjeti velik toranj koji je sada nosio ime svog graditelja Eiffela.

I on je bacio pogled prema golemoj željeznoj konstrukciji.

- On nije napravljen da bi tu ostao nakon izložbe. Nadam se da neće odustati od plana da uskoro demontiraju to ruglo.

Mogla sam se usprotiviti tek da bi on iznio još više argumenata i na kraju pobijedio. Ali šutjela sam dok je on pričao o *belle époqueu* koji zemlja trenutačno doživljava. Industrijska proizvodnja utrostručena je, poljoprivrednici su radili uz pomoć strojeva koji su mogli - sami - obavljati posao za deset ljudi, prodavaonice su uvijek bile pune, a moda se potpuno promijenila, što mi se zaista sviđalo jer sam imala opravdanje ići u kupnju barem dva puta godišnje kako bih obnovila garderobu.

- Jesi li primijetila da je čak i hrana ukusnija? Jesam, primijetila sam i zbog toga mi nije bilo drago jer sam počela dobivati na težini.

- Predsjednik Republike rekao mi je da je broj bicikala skočio s *tristo sedamdeset i pet tisuća*, koliko ih je bilo krajem stoljeća, na više od *tri milijuna*. Kuće imaju priključak na vodovod, plin, ljudi za praznike mogu ići na duga putovanja. Potrošnja kave učetverostručila se i više nema redova za kruh ispred pekarnica.

Zašto mi drži ovo predavanje? Bilo je vrijeme da zijevnem i vratim se u ulogu „glupe žene”.

Nekadašnji ministar rata - sada zastupnik u nacionalnom parlamentu - Adolphe

Messimy, ustao je iz kreveta i počeo navlačiti svoju odjeću sa svim ordenima i priznanjima. Toga se dana išao susresti sa svojim bivšim bataljunom i nije se mogao tamo pojaviti kao običan civil.

- Iako ne podnosimo Engleze, moram priznati da su ponekad i u pravu: manje su vidljivi kad se sprema za rat u svojim ružnim smeđim uniformama. Mi, naprotiv, smatramo da trebamo poginuti sa stilom, u ovim crvenim hlačama i kapama, koji kao da dovikuju neprijatelju: „Hej, uperite svoje puške i topove ovamo, zar nas ne vidite?”

Smijao se svom vicu, a i ja sam se smijala da mu ugodim i počela sam se odijevati. Odavno sam se oslobodila iluzije da me vole zbog onoga što jesam, tako da sam bez ikakvih problema prihvaćala cvijeće, laskanje i novac, koji su hranili moj ego i moj lažni identitet. Sigurno ću umrijeti, a neću znati što je ljubav, ali kakve to veze ima? Za mene su ljubav i moć bili jedno te isto.

Ali nisam bila luda da dopustim da to drugi primijete. Prišla sam Messimiju i srdačno ga poljubila u obraz koji je dopola bio pokriven brkovima, slično kao kod mog nesretnog muža.

Stavio je na stol debelu kuvertu punu novčanica od tisuću franaka.

- Nemojte me pogrešno shvatiti, gospođice. Kao što rekoh, zemlja napreduje, mislim da je vrijeme da potaknem potrošnju. Ja sam časnik koji mnogo zarađuje, a malo troši. Zato moram malo doprinijeti, podržati potrošnju.

Ponovno se smijao svojoj šali jer je najiskrenije vjerovao da sam ja zaljubljena u sve to ordenje i njegovo prijateljstvo s predsjednikom Republike kojeg je spominjao prilikom svakog našeg susreta.

Kada bi prozreo da je sve to laž, da se ljubav - za mene - nije pokoravala nikakvim pravilima, možda bi se na kraju udaljio od mene i zatim me kaznio. On nije ondje bio samo zbog seksa, već da bi se osjetio voljenim, kao da je ljubav jedne žene zaista mogla u njemu izazvati osjećaj da može sve.

Da, ljubav i moć su ista stvar - i to ne samo meni.

On je izašao, a ja sam se polagano odijevala. Moj je sljedeći sastanak bio izvan Pariza i kasno navečer. Još sam trebala svratiti u hotel i presvući se u svoju najbolju haljinu pa krenuti u Neuilly, gdje je moj najvjerniji ljubavnik kupio vilu na moje ime. Pomislila sam da ga zatražim i auto s vozačem, ali mislim da bi tada posumnjao.

Naravno da sam s njim mogla biti - recimo to tako - zahtjevnija. Bio je oženjen, veoma ugledan bankar i ako bih bilo što nagovijestila u javnosti, novinari bi se

veoma obradovali, jer su ih sada zanimali samo moji „poznati ljubavnici” i potpuno su zaboravili moju karijeru koju sam mukotrпно gradila.

Tijekom svog suđenja, saznala sam da se netko u lobiju hotela pretvarao da čita novine, a ustvari je pratio svaki moj pokret. Čim bih izašla, on bi ustao i neupadljivo me pratio.

Šetala sam se bulevarima najljepšega grada na svijetu, vidjela prepune *cafée*, ljude u sve ljepšoj odjeći kako se šeću na sve strane, slušala sam zvuke violina koji su dopirali kroz vrata i prozore najfinijih mjesta i pomislila kako je život ipak bio dobar prema meni. Nisam morala nikoga ucjenjivati, trebala sam samo znati koristiti svoj dar i osigurati ću si spokojnu starost. Osim toga, kad bih spomenula samo jednog čovjeka s kojim sam spavala, svi bi drugi odmah pobjegli od mene, u strahu da i oni ne budu ucijenjeni i otkriveni.

Planirala sam otići u dvorac koji je moj prijatelj bankar sagradio da u njemu provede „starost”, jadnik; on je već star, samo što to ne želi priznati. Željela sam ostati tamo dva ili tri dana, vježbati jahanje, u nedjelju se vratiti u Pariz i otići ravno na hipodrom Longchamp, gdje bih mogla pokazati svoje izvrsne jahačke sposobnosti i onima koji mi zavide i onima koji mi se dive.

Ali prije nego što se smrkne, zašto ne bih sjela i popila jedan fini čaj od kamilice? Sjela sam u vrijednog *caféa* praćena pogledima jer se moje lice sada nalazilo na nekoliko razglednica koje su se prodavale posvuda po gradu. Pravila sam se da nikoga ne primjećujem, kao netko tko ima važnijih poslova na pameti.

Prije nego što sam stigla bilo što naručiti, jedan mi je čovjek prišao i rekao da sam vrlo lijepa. Moja je reakcija bila uobičajena - hladna - ljubazno sam zahvalila i okrenula glavu na drugu stranu. Ali on nije odustajao.

- Jedna dobra šalica kave učinit će ostatak vašeg dana ljepšim.

Ostavila sam ga bez odgovora. On pozva konobara dajući mu znak da me posluži.

- Molim vas jedan čaj od kamilice - rekla sam konobaru.

Govorio je francuski s jakim naglaskom koji je mogao biti nizozemski ili njemački.

Nasmijao se, dodirnuo obod svog šešira kao da se oprašta, ali to je ustvari bio pozdrav. Pitao me bi li mi smetalo da nakratko sjedne za moj stol. Odgovorila sam da bi mi smetalo, da želim biti sama.

- Žena kao Mata Hari nikad nije sama - rekao je. To što me je prepoznao pogodilo je jednu strunu koja može glasno odjekivati u svakom čovjeku: taština. Ipak, nisam ga pozvala da mi se pridruži.

- Možda tražite stvari koje još niste našli - nastavi on. - Jer osim što ste poznati kao najbolje odjevena žena u gradu - pročitao sam to nedavno u nekom časopisu - malo je toga preostalo što biste još mogli postići, zar ne? I tako, odjednom, život postane dosadan.

Očigledno je riječ o vjernom obožavatelju; kako bi inače znao za ono objavljeno samo u ženskim časopisima? Da mu dam priliku ili ne? Uostalom, još je uvijek bilo rano da krenem u Neuilly na večeru s bankarom.

- Polazi li vam za rukom pronaći nove stvari u životu? - navaljivao je.

- Naravno. Iz trenutka u trenutak otkrivam novu sebe. To i jest ono najzanimljivije u životu.

Nije ponovno tražio dopuštenje; naprosto je privukao stolicu i sjeo za moj stol, a kada je konobar donio čaj, naručio je veliku šalicu kave za sebe, dajući mu znak da će on platiti račun.

- Francuska ulazi u krizu - nastavi. - A bit će teško izaći iz nje.

Tog popodneva čula sam potpuno suprotnu priču. Ali izgleda da svaki muškarac ima svoje mišljenje o ekonomiji, a mene ta tema nimalo nije zanimala.

Odlučila sam malo igrati njegovu igru. Kao papagaj ponovila sam sve što mi je Messimy ispričao o onome što je on nazvao *In belle époque*. On se nije nimalo iznenadio.

- Ne govorim samo o ekonomskoj krizi; riječ je o osobnim krizama, krizi sustava vrijednosti. Zar mislite da su se ljudi navikli razgovarati s drugima na daljinu s pomoću one naprave koju su Amerikanci donijeli na parišku izložbu i koja se sada može naći u svim krajevima Europe?

- Milijunima godina, čovjek je uvijek razgovarao s onima koje je mogao vidjeti. Odjednom, u samo desetak godina, „vidjeti” i „razgovarati” razdvojili su se. Mi mislimo da smo se naviknuli na to i ne primjećujemo golem utjecaj koji to ima na naše reflekse. Naše tijelo naprosto još uvijek nije naviknuto.

- Rezultat u praksi je taj da, kada razgovaramo telefonom, uspijevamo ući u stanje koje je slično nekom magijskom transu; otkrivamo neke druge stvari o sebi.

Konobar je donio račun. Prekinuo je priču dok se momak nije udaljio.

- Siguran sam da vam je već dosta toga da na svakom uglu neka vulgarna striptizeta objavljuje da je nasljednica velike Mate Hari. Ali to je život: nitko ništa ne nauči. Grčki filozofi... Jesam li vam dosadan, gospođice?

Odmahnula sam glavom i on nastavi:

- Manimo se grčkih filozofa. Ono što su oni govorili prije nekoliko tisuća godina još uvijek se može primijeniti na ono što se danas događa. Dakle, to nije ništa novo. Ja sam vam, ustvari, želio nešto ponuditi.

Evo ga, još jedan, pomisli Mata Hari.

- Budući da se prema vama ovdje ne odnose s poštovanjem kakvo zaslužujete, možda biste željeli nastupati negdje gdje ste već poznati kao najveća plesačica ovoga stoljeća? Mislim na Berlin, grad odakle dolazim.

Ponuda je bila primamljiva.

- Mogu vas povezati sa svojim menadžerom... Ali pridošlica je prekine.

- Radije bih se dogovarao s vama. Vaš menadžer pripada soju koji ne cijenimo mnogo - ni Francuzi ni Nijemci.

Čudno je bilo to što nisu voljeli ljude samo zbog njihove vjere. Znala sam da se to već događalo Židovima, ali i prije, dok sam bila na Javi, saznala sam za masakre koje je vojska počinila nad ljudima samo zato što su štovali jednog boga koji nije imao lice. Oni su imali svoju svetu knjigu koju je prema njihovu vjerovanju jedan anđeo izdiktirao nekom proroku, čijeg se imena više ne sjećam. Nekom prilikom dobila sam primjerak te knjige koja se zove *Kuran*, ali samo da bih se mogla diviti arapskoj kaligrafiji. Usprkos tome, kada je moj muž stigao kući, uzeo je dar i naredio da se spali.

- Ja i moji partneri lijepo ćemo vam platiti - nastavi on spominjući zanimljivu količinu novca.

Pitala sam ga koliko je to u francima i zaledila sam se kada sam čula. Poželjela sam odmah pristati, ali prave dame ne reagiraju impulzivno,

- Tamo ćete biti priznati kao što zaslužujete. Pariz je uvijek nepravedan prema svojoj djeci, pogotovo kada prestanu biti novost.

Nije znao da me time vrijeđa, iako sam i ja, dok sam se šetala, upravo o tome usput razmišljala. Sjetila sam se onog dana na plaži s Astrucom, koji sada ne može sudjelovati u ovom dogovoru. Međutim, nisam smjela učiniti ništa što bi uplašilo lovina.

- Razmislit ću - rekoh hladno.

Rastali smo se i on mi reče gdje je odsjeo i da očekuje odgovor do sutra, jer se tada vraća u svoj grad. Odande sam otišla ravno k Astrucu u ured. Priznajem da me je pogled na plakate svih onih ljudi koji su tek luli na putu slave ražalostio. Ali vrijeme ne možemo vratiti.

Dočeka me je ljubazno kao i uvijek, kao da sam njegova najveća zvijezda. Prenijela sam mu razgovor i rekla da, što god se dogodilo, on će dobiti svoju proviziju.

Rekao je samo:

- Zar sada?

Nisam razumjela što je time htio reći. Mislila sam da je pomalo grub prema meni.

- Da, sada. Imam još mnogo, ali baš mnogo toga što želim pokazati na sceni.

On je kimnuo, poželio mi sreću i rekao da mu ne treba njegova provizija jer je možda došlo vrijeme da počnem štedjeti novac i prestanem toliko trošiti na garderobu.

Složila sam se i otišla. Pomislila sam da je još uvijek pod dojmom neuspjeha premijere u svojem kazalištu.

Vjerojatno je na rubu stečaja. Ali zaista, postaviti nešto što se zove *Posvećenje proljeća* i dati glavnu ulogu plagijatoru kao što je Nižinski, isto je što i moliti se za vlastitu propast.

Sutradan sam stupila u kontakt sa strancem i rekla mu da prihvaćam ponudu, ali ne prije nego što sam mu izrecitala popis uvjeta koji su mi zvučali besmisleno i od kojih bih lako odustala. Ali, na moje iznenađenje, samo mi je rekao da sam ekstravagantna i pristao na sve, jer su pravi umjetnici naprosto takvi.

Tko je bila Mata Hari koja je jednog kišnog dana sjela u vlak na jednoj od brojnih pariških željezničkih postaja? Nije znala što je sljedeće što joj je sudbina namijenila, već samo da ide u zemlju u kojoj se govori jezik koji je sličan njezinu, tako da se nikada neće moći izgubiti.

Koliko mi je bilo godina? Dvadeset? Dvadeset jedna? Nisam mogla imati više od dvadeset i dvije, iako mi je u putovnici koju sam nosila sa sobom pisalo da sam rođena 7. kolovoza 1876. godine, a na novinama u vlaku za Berlin stajao je datum 11. lipnja 1914. Ali nisam htjela računati; više me je zanimalo ono što se dogodilo petnaest dana prije. Okrutni atentatu Sarajevu u kojem su živote izgubili nadvojvoda Ferdinand i njegova elegantna žena, čija je jedina krivica bila u tome što je bila uz njega u trenutku kada je jedan ludi anarhist pucao.

Bilo kako bilo, osjećala sam se potpuno drugačijom od svih žena koje su se nalazile u onom vagonu. Bila sam egzotična ptica koja je prelijetala zemlju opustošenu siromaštvom duha svih. Bila sam labud među patkama koje nisu željele narasti, u strahu od nepoznatog. Promatrala sam parove oko sebe i osjećala se potpuno nezaštićenom; imala sam toliko muškaraca, a bila sam sama, bez ikoga da me drži za ruku. Istina je da sam odbila mnoge ljubavne ponude; već sam imala to iskustvo u životu i nisam imala namjeru ponavljati ga; patiti za nekim tko to ne zaslužuje i na koncu prodati svoje tijelo za mnogo manje, za navodnu sigurnost obiteljskog doma.

Čovjek koji je sjedio kraj mene, Franz Olav, gledao je kroz prozor sa zabrinutim izrazom lica. Pitala sam ga što ga muči, ali mi nije odgovorio; sada kada me je imao na oku, nije mi više morao ni na što odgovarati. Ja sam trebala samo plesati i plesati, iako više nisam bila gipka kao prije. Ali, uz malo vježbe, upravo zahvaljujući svojoj velikoj ljubavi prema konjima, svakako ću biti spremna za premijeru. Francuska me više nije zanimala; isisali su iz mene sve najbolje što sam imala i bacili me u stranu, dajući prednost ruskim umjetnicima koji su vjerojatno rođeni negdje drugdje, u Portugalu, Norveškoj, Španjolskoj, ali koristili su se istim trikom kao i ja kada sam

stigla. Prikaži nešto egzotično i Francuzi će, uvijek željni noviteta, sigurno povjerovati.

To će kratko trajati, ali povjerovat će.

Kako je vlak ulazio sve dublje u Njemačku, vidjela sam vojnike koji idu u smjeru zapadne granice. Bataljun za bataljunom, golemi mitraljezi i topovi koje vuku konji.

Ponovno sam pokušala zapodjenuti razgovor:

- Što se to događa?

Ali dobila sam samo zagonetan odgovor:

- Što god da se događa, hoću biti siguran da možemo računati na vas. Umjetnici su u ovakvim trenucima vrlo bitni.

Nisam mislila da je govorio o ratu, jer francuske novine ništa o tome nisu pisale, mnogo ih je više zanimalo tko je s kim bio i što je rekao po pariškim salonima ili buniti se što neki kuhar nije dobio orden od države. Iako su se dvije zemlje mrzile, to nije bilo ništa čudno.

Kada neka zemlja postane najvažnija na svijetu, uvijek mora platiti cijenu. Engleska je imala svoj imperij u kojem sunce nikada ne zalazi, ali pitajte bilo koga bi li radije posjetio London ili Pariz; bez sumnje, izbor bi pao na grad koji presijeca Seinea, s njegovim katedralama, buticima, kazalištima, njegovim slikarima, glazbenicima i - za one malo odvažnije - njegovim kabareima, poznatim u cijelom svijetu, kao što su Folies Bergère, Moulin Rouge, Lido.

Dovoljno je bilo pitati ljude što bi radije vidjeli: toranj s običnim satom, kralja koji se nikada ne pojavljuje u javnosti ili divovsku čeličnu konstrukciju, najviši toranj na svijetu, koji je u čitavoj Europi počinjao biti poznat po imenu svojega tvorca Eiffela. Ili monumentalni Slavoluk pobjede, ili pak aveniju Champs-Élysées, na kojoj se nudilo sve najbolje što novac može kupiti.

Engleska je, u svoj svojoj moći, također mrzila Francusku, ali to ipak nije bilo dovoljno za pripremu ratnih brodova.

Ali što smo dublje ulazili u njemački teritorij, vidjeli smo sve više vojske kako ide na zapad. Ponovno sam pokušala nešto saznati od Franca, ali dobila sam isti zagonetan odgovor.

- Hoću pomoći - rekoh. - Ali kako mogu pomoći ako ne znam o čemu je riječ?

Prvi put odlijepio je čelo od prozora i okrenuo se k meni.

- Ni ja ne znam. Mene su angažirali da vas odvedem u Berlin, da nastupate pred našim aristokratima i jednog dana - ne znam točno kada - posjetite naše Ministarstvo unutarnjih poslova. Jedan vaš obožavatelj odande dao mi je dovoljno novca da vas angažiram, iako ste jedna od najekstravagantnijih umjetnica koje sam upoznao. Nadam se da će se ulaganje isplatiti.

Prije nego što završim ovo poglavlje u svojoj priči, poštovani i omraženi dr. Clunet, voljela bih napisati nekoliko riječi o sebi, jer sam zato i počela ispisivati ove stranice koje su se pretvorile u dnevnik u kojem me je, u mnogim dijelovima, sjećanje možda izdalo.

Mislite li vi zaista - najiskrenije - da bi netko, kada bi birao osobu da špijunira za Njemačku, Francusku, ili čak i za Rusiju, izabrao nekoga tko je neprestano pod povećalom javnosti? Zar vam to ne djeluje posve, ali posve besmisleno?

Kada sam sjela u onaj vlak za Berlin, pomislila sam da sam se riješila svoje prošlosti. Sa svakim prijeđenim kilometrom sve sam se više udaljavala od svega što sam proživjela, čak i od lijepih uspomena, otkrića što sve mogu učiniti na sceni i izvan nje, trenutaka kada su svaka ulica i svaka zabava u Parizu za mene bile jedna velika novost. Sada mi je jasno da od sebe ne mogu pobjeći. Te 1914. godine mogla sam, umjesto da se vratim u Nizozemsku, vrlo lako pronaći nekoga tko bi se brinuo o onome što je preostalo od moje duše, još jednom promijeniti ime, otići u neki dio svijeta gdje nisam poznata i početi sve iznova.

Ali to bi značilo živjeti ostatak života kao dvije osobe; ona koja može biti sve i ona koja nikada nije bila ništa, koja nema čak nijednu priču ispričati svojoj djeci i unučićima. Iako sam trenutačno zatočena, moj duh je i dalje slobodan. Dok se svi bore da vide tko će izvući živu glavu iz tog krvoprolića, u bitci koja nema kraja, ja se vise ne moram boriti, trebam samo čekati da ljudi koje nikada nisam upoznala odluče tko sam. Ako procijene da sam kriva, jednog će dana istina izaći na vidjelo i sramota će pasti na njihova pleća ili ona njihove djece, unuka, njihove zemlje.

Najiskrenije mislim da je predsjednik častan čovjek.

Neka moji prijatelji, uvijek susretljivi i spremni priskočiti u pomoć dok sam imala sve, i dalje budu na mojoj strani, i sada kada više ništa nemam. Upravo se razdanilo, čujem ptice i zvukove koji dopiru iz kuhinje. Ostale zatvorenice spavaju, neke u strahu, neke pomirene sa svojom sudbinom, ja sam spavala dok nije sinula prva zraka sunca i ta mi je zraka donijela nadu u pravdu, iako nije obasjala moju

ćeliju, već samo prikazala svoju snagu na majušnom dijelu neba koji mogu. vidjeti odavde.

Ne znam zašto me je život natjerao da toliko toga doživim u tako kratko vrijeme.

Da vidi mogu li izdržati teške trenutke.

Da vidi od čega sam sazdana.

Da mi priušti iskustvo.

Ali postoje i druge metode, drugi načini da se to postigne. Nije me morao natjerati da se ugušim u tami vlastite duše, da prođem kroz ovu šumu punu vukova i drugih zvijeri, bez jedne jedine ruke koja bi me vodila. jedino znam da ova šuma, ma koliko bila strašna, ima kraj i ja namjeravam stići na njezinu drugu stranu. U pobjedi ću biti darežljiva i neću kriviti one koji su toliko o meni lagali.

Znate što ću sada učiniti, prije nego što začujem korake u hodniku i prije nego što stigne doručak? Plesat ću. Sjetit ću se svake note i kretat ću se prateći svaki takt, jer to mi govori tko sam - jedna slobodna žena!

Jer upravo sam to uvijek tražila: slobodu. Nisam tražila ljubav, iako je ona i došla i otišla - i zbog nje sam činila stvari koje nisam trebala i putovala u mjesta gdje su me tražili.

Ali neću požurivati svoju priču; život teče prebrzo i već mi je teško pratiti ga od onog jutra kada sam stigla u Berlin.

Kazalište je bilo opkoljeno i predstava prekinuta upravo u trenutku kada sam bila u zanosu i trudila se dati sve od sebe nakon toliko vremena bez odgovarajuće vježbe. Njemački vojnici popeli su se na pozornicu i rekli da su od tog dana svi javni nastupi otkazani do daljnjeg.

Jedan od njih pročitao je proglas:

- Naš kajzer vam poručuje: „Naša zemlja prolazi kroz teške dane. Okruženi smo neprijateljima. Morat ćemo isukat i svoje sablje. Nadam se da ćete ih primjereno i s dostojanstvom upotrijebiti.”

Meni ništa nije bilo jasno. Otišla sam u garderobu, navukla ogrtač preko ono malo odjeće što sam imala na sebi i vidjela kako Franz sav zadihan ulazi.

- Moraš bježati da te ne uhite.

- Bježati? Ali kamo? Osim toga, zar nisam imala zakazan sastanak sutra ujutro u Ministarstvu vanjskih poslova?

- Sve je otkazano - reče on ne skrivajući zabrinutost. - Imaš sreće što si državljanka neutralne zemlje i trebala bi tamo odmah otići.

Imala sam razne planove u životu, osim onoga da se vratim u zemlju koje sam se jedva oslobodila.

Franz iz džepa izvadi svežanj njemačkih maraka i gurnu mi ga u ruke.

- Zaboravi na ugovor koji smo potpisali s kazalištem Metropol. Ovo je sav novac koji sam uspio naći u kazališnom sefu. Kreni odmah. Ja ću se pobrinuti da ti se pošalje odjeća, ako ostanem živ. Jer su me upravo mobilizirali.

Sve mi je manje bilo jasno što se događa.

- Svijet je poludio - govorio je, hodajući amo-tamo.

- Smrt rođaka, ma koliko blizak on bio, nije dobro opravdanje da se ljude šalje u smrt. Ali generali vode glavnu riječ u svijetu i žele dovršiti ono što nisu kada je

Francuska prije više od četrdeset godina potučena do nogu. Misle da još uvijek žive u onom vremenu i umislili su da će se Francuska jednog dana željeti osvetiti zbog poniženja koje je doživjela. Žele je spriječiti da previše ojača, a zaista sve ukazuje da su iz dana u dan sve jači. Ovo je moje objašnjenje ovoga što se događa: ubiti zmiju prije nego što ojača i udavi nas.

- Hoćeš reći da će se zaratiti? Zato su onolike trupe bile u pokretu prije tjedan dana?

- Upravo tako. Međutim ova partija šaha složenija je jer su svi vladari povezani. To je duga priča. Ali dok mi ovdje razgovaramo, naša vojska vrši invaziju na Belgiju, Luksemburg se već predao i sada se vojska uputila prema industrijskom dijelu Francuske sa sedam dobro naoružanih divizija. Dok su Francuzi uživali u životu, čini se da smo mi tražili opravdanje. Dok su Francuzi gradili Eiffelov toranj, naši su ulagali u topove. Ne vjerujem da će ovo dugo trajati; kad se počne ginuti na obje strane, brzo će se dogovoriti o miru. Ali dotad se ti moraš skloniti u svoju zemlju i pričekati da se stvar smiri.

Franzove su me rijeci iznenadile; iskreno je bio zabrinut za mene. Prišla sam mu i dotaknula mu lice.

- Ne brini se, sve će biti u redu.

- Ništa neće biti u redu - odgovori, grubo sklanjajući moju ruku. - Dakle, ono što sam najviše želio zauvijek je izgubljeno.

Uhvatio me je za ruku koju je trenutak prije toga onako grubo odgurnuo.

- Kada sam bio mali, roditelji su me tjerali da sviram klavir. To sam uvijek mrzio i čim sam otišao od kuće, zaboravio sam sve osim jedne stvari: i najljepša melodija na svijetu postaje užasna ako su žice raštimate.

- Jednom kada sam bio u Beču na vojnoj vježbi, dobili smo dva dana slobodno i dok sam se šetao gradom, na jednom sam plakatu vidio sliku djevojke koja je u meni, iako je nikada nisam vidio uživo, izazvala ono što nijedan muškarac ne bi trebao osjetiti: ljubav na prvi pogled. Ta djevojka bila si ti. Kada sam ušao u prepuno kazalište, plativši kartu koja je stajala više nego što sam mogao zaraditi u tjedan dana, shvatio sam da se tada sve što je u meni raštimate počelo usklađivati samo zato što sam vidio tu djevojku kako pleše - moj odnos s roditeljima, prema vojsci, domovini, svijetu. Nisu bili u pitanju ni egzotična glazba ni erotski ples koji su vladali scenom, već njezina pojava.

Znala sam o kome govori, ali nisam ga htjela prekinuti.

- Trebao sam ti sve ovo prije reći, ali mislio sam da će biti vremena. Danas sam uspješan kazališni menadžer, možda zahvaljujući svemu što sam vidio te večeri u Beču. Sutra se trebam javiti kapetanu svoje jedinice. Nekoliko puta išao sam u Pariz gledati tvoje nastupe. Zapazio sam da, usprkos svojem trudu, Mata Hari gubi utrku s gomilom nekih spodoba koje ne zaslužuju ni da budu nazvane „plesaćima” ili „umjetnicima”. Odlučio sam dovesti te u grad koji će znati cijeliti tvoj rad; i sve sam to učinio iz ljubavi, samo iz ljubavi, ljubavi koja nikada nije uzvraćena, ali zar je to bitno? Najvažnije je biti u blizini voljene osobe i to je bio moj cilj.

- Dan prije nego što sam skupio hrabrosti prići ti u Parizu, javio mi se jedan službenik naše ambasade. Rekao mi je da viđaš jednog zastupnika koji će, prema izvještajima naše obavještajne službe, biti ministar rata.

- Ali on je bivši ministar rata.

Ako je vjerovati našoj obavještajnoj službi, vratit će se na taj položaj. S tim sam se čovjekom već nekoliko puta susretao kad sam dolazio u Pariz - izlazili smo zajedno navečer u provod. Jedne od tih noći kada sam malo više popio, satima sam pričao o tebi. On je znao da sam zaljubljen i tražio je da te dovedem ovamo, jer će nam uskoro biti potrebne tvoje usluge.

- Moje usluge?

- Kao nekoga tko ima pristup najvišim državnim namještenicima.

Ono što je htio reći, a nije imao hrabrosti izgovoriti, bilo je: da špijuniram za njih. Nešto što nikada u životu ne bih učinila. Kao što se vi, cijenjeni dr. Clunet, sjećate, tijekom one farse koju su nazvali suđenjem već sam rekla: „Prostitutka, da. Špijunka, nikada!”

- Zato sada odmah bježi iz ovog kazališta u Nizozemsku. Ovdje imaš više nego dovoljno novca. Uskoro to putovanje neće biti moguće. A bilo bi još gore kada bi bilo moguće, jer bi to značilo da smo uspjeli infiltrirati nekoga u Pariz.

Bila sam vrlo uplašena, ali ne toliko da mu ne utisnem poljubac i zahvalim mu na svemu što čini za mene.

Lagala bih mu kad bih mu rekla da ću ga čekati dok je u ratu, jer u iskrenosti se rastopi svaka laž.

Zaista, klavir ne smije nikada biti neuštiman. Pravi grijeh nije ono što smo naučili da jest; pravi grijeh je živjeti daleko od potpuna sklada. On je moćniji od svih istina i laži koje svakodnevno izgovaramo. Zamolila sam ga da iziđe da se presvučem. I dodala:

- Bog nije stvorio grijeh, već mi kada smo pokušali relativizirati ono što je apsolutno. Više nismo vidjeli cjelinu, već samo dijelove; a ti su dijelovi puni krivnje, pravila, dobra koje se bori protiv zla, a pri tome svi misle da su u pravu.

Iznenadila sam samu sebe ovim riječima. Možda me je strah ipak obuzeo više nego što sam mislila. Ali moje misli kao da su bile daleko odande.

- Moj prijatelj je njemački konzul u tvojoj zemlji. On ti može pomoći da iznova započneš život. Ali budi oprezna: kao i ja, i on će te vjerojatno vrbovati da pomogneš u našim ratnim nastojanjima.

Ponovno je izbjegao izgovoriti riječ „špijunka”. Bila sam dovoljno iskusna da i ja izbjegnem zamke te vrste. Koliko sam samo puta to učinila u svojim odnosima s muškarcima!

Zajedno smo izašli iz kazališta i odveo me je do željezničke postaje. Usput smo prošli kraj velikog skupa demonstiranja ispred kajzerove palače, na kojem su muškarci svih životnih dobi s uzdignutim pesnicama vikali:

- *Deutschland über alles!* Franz pritisne papučicu za gas.

- Ako nas tko zaustavi, ti samo šuti i pusti mene da govorim. Ali ako te budu što pitali, odgovaraj samo s „da” i „ne”, ponašaj se kao da te gnjave i nikako ne pokušavaj govoriti na jeziku neprijatelja. Kada stigneš na postaju, nemoj dopustiti da itko, pod bilo kojim uvjetima, primijeti da se bojiš; uvijek budi ono što jesi.

Da budem ono što jesam? Kako da budem ono što jesam kad nisam točno znala tko sam? Plesačica koja je na prepad osvojila Europu? Ponižena kućanica iz Nizozemske Istočne Indije? Ljubavnica moćnika? Žena koju su novine nazvale „vulgarnom umjetnicom” ubrzo nakon što su je dizale u nebo?

Kada smo stigli na postaju, Franz mi je poljubio ruku i rekao da uhvatim prvi vlak. Prvi put u životu putovala sam bez prtljage; čak i kada sam stigla u Pariz, imala sam jedan kovčeg.

To mi je, ma koliko čudno zvučalo, dalo divan osjećaj slobode. Uskoro će mi stići odjeća, ali u međuvremenu počela sam preuzimati još jednu ulogu koju mi je život nametnuo: žene koja je bez igdje ičega, princeze koja je daleko od svog zamka i koja se tješi time da će mu se uskoro vratiti.

Kada sam kupila kartu za Amsterdam, vidjela sam da vlak polazi tek za nekoliko sati i, ma koliko se trudila biti ne primijećena, zapazila sam da me svi gledaju. Samo što su me ovaj put, umjesto s divljenjem ili zavišću, promatrali s radoznalošću. Peroni su bili prepuni ljudi i, za razliku od mene, svi kao da su sa

sobom nosili sve što su imali, u kovčezima, vrećama, zavežljajima napravljenim od sagova. Čula sam jednu majku kako kćeri daje iste upute koje sam maloprije čula od Franza: „Ako se pojavi policajac, govori njemački.”

Dakle, to ipak nisu bili ljudi koji su se htjeli skloniti na selo, već mogući „špijuni”, izbjeglice koje su se vraćale u svoje domovine.

Odlučila sam ni s kim se ne upuštati u razgovor i izbjegavati kontakt očima, ali usprkos tome jedan stariji gospodin prišao mi je rekavši:

- Zar nećete plesati s nama? Zar me je prepoznao?

- Tamo smo na kraju perona. Dođite! Instinktivno sam krenula za njim, znajući da ću biti zaštićenija ako se pomiješam s neznancima. Ubrzo sam bila okružena Romima, opet instinktivno, stavila sam ruku na svoju torbu i primaknula je uz tijelo. U očima im se vidio strah, ali oni kao da mu se nisu željeli predati, kao da su bili naviknuti da svaki tren moraju mijenjati izraz lica. Napravili su krug, pljeskali, a u sredini su tri žene plesale.

- Hoćeš i ti plesati? - upitao me je čovjek koji me je tu doveo.

Odgovorila sam mu da nikada u životu to nisam radila. On je navaljivao, a ja sam mu objasnila da i kada bih se odvažila pokušati, ne bih mogla jer su mi u ovoj haljini pokreti sputani. Prihvatio je odgovor i počeo pljeskati, a onda je i meni dao znak da učinim isto.

- Mi smo balkanski Romi - reče mi usput. - Koliko smo čuli, ondje je počeo rat. Moramo bježati odavde što je prije moguće.

Htjela sam mu objasniti da nije Lako, da rat nije počeo na Balkanu, već da je to bio samo povod da se zapali bačva baruta koja već godinama čeka da eksplodira. Ali pametnije je bilo držati jezik za zubima, kao što mi je Franz savjetovao.

-... ali rat će završiti - reče jedna žena crnih očiju i kose, mnogo ljepša nego što se činilo, jer je bila skrivena u svojoj prostoj odjeći. - Svaki rat završi, mnogi zarade na njegovim žrtvama, a mi za to vrijeme bježimo od sukoba, a oni stalno idu za nama.

Nedaleko od nas jedna se grupa djece igrala, kao da ništa drugo na svijetu nije bitno i kao da je putovanje uvijek jedna nova avantura. U njihovu svijetu zmajevi su bili u stalnom sukobu, vitezovi su se borili jedni protiv drugih u svojim željeznim oklopima i s kopljima u rukama, jer svijet u kojem jedan dječak ne juri za drugim ne bi bio nimalo zabavan.

Romkinja koja mi se obratila otišla je do djece i rekla im da budu tiša, da ne privlače pozornost. Nitko od njih nije se ni osvrnuo na njezine riječi.

Prosjak koji se doimao kao da poznaje sve prolaznike na glavnoj ulici, pjevao je:

Ptica u kavezu može pjevati o slobodi, ali će i dalje biti zarobljena.

Tea je pristala živjeti u kavezu, a onda je htjela pobjeći, ali nitko joj nije pomogao, jer nitko nije razumio njezinu želju.

Nisam imala pojma tko je ta spomenuta Tea; jedino sam znala da moram što prije otići u konzulat i javiti se Karlu Crameru, jedinog osobi koju sam poznavala u Haagu. Provela sam noć u jednom petorazrednom hotelu, u strahu da će me prepoznati i izbaciti. Haag je vrvio od ljudi koji kao da su živjeli u nekom drugom svijetu. Po svemu sudeći, vijesti o ratu ovamo još nisu stigle; ostale su zarobljene na granici, zajedno s tisućama izbjeglica, dezertera, Francuza koji su strepili od kazne, Belgijanaca koji su pobjegli od rata, a svi su izgledali kao da očekuju da se dogodi neko čudo.

Prvi put u životu bila sam sretna što sam rođena u Leeuwardenu i što imam nizozemsku putovnicu. Ta moja nizozemska putovnica bila je moja slamka spasa. Dok sam čekala na pretres na granici - tada sam osjetila veliko olakšanje što nemam nikakvu prtljagu - čovjek kojeg nisam uspjela jasno vidjeti dobacio mi je nekakvu kuvertu na kojoj je pisalo neko ime i adresa. Ali carinik je to primijetio, otvorio pismo, pa ga odmah zatvorio i vratio mi ga, bez riječi. Zatim je pozvao svog njemačkog kolegu i pokazao u pravcu čovjeka koji se već izgubio u tami. - Dezertier.

Nijemac je krenuo u potjeru; rat tek što je počeo, a ljudi su već počeli bježati? Vidjela sam kako je podigao pušku i uperio je u pravcu bjegunca. Kada je zapucao, okrenula sam glavu. Dok sam živa, želim vjerovati da je onaj nesretnik uspio

umaknuti.

Pismo je bilo upućeno nekoj ženi, a ja sam pretpostavljala da je čovjek koji ga je pisao očekivao od mene da ga predam na poštu čim stignem u Haag.

Izaći ću odavde po svaku cijenu - čak i po cijenu života - jer me lako mogu strijeljati kao dezertera ako me usput uhvate. Po svemu sudeći, rat je upravo počeo; prvi francuski vojnici pojavili su se s druge strane i odmah su bili pokošeni jednim jedinim rafalom iz mitraljeza koji sam ja - baš ja - ispalio po kapetanovoj naredbi.

Čini se da će sve to brzo završiti, ali bez obzira na to, moje su ruke okrvavljene i ono što sam jednom učinio ne bih mogao učiniti i drugi put; ne bih mogao marširati na Pariz sa svojim bataljunom, o čemu svi govore s oduševljenjem. Ne bih mogao slaviti naše očekivane pobjede jer mi sve to djeluje kao ludost. Što više razmišljam, sve manje razumijem što se događa. Nitko ništa ne govori, jer pretpostavljam da nitko i ne zna odgovor.

Ma koliko to nevjerojatno moglo zvučati, imamo ovdje i poštansku službu. Mogao sam se njome koristiti, ali koliko mi je poznato, sva pisma prolaze cenzuru prije slanja. Ne pišem ovo pismo da bih ti rekao koliko te volim - to dobro znaš - ni da bih govorio o hrabrosti naših vojnika, koja je poznata širom Njemačke. Ovo pismo je moj testament. Pišem ga ispod onog istog drveta pod kojim sam te, prije šest mjeseci, zaprosio, a ti si pristala. Kovali smo planove, tvoji roditelji pomogli su nam mirazom, tražio sam kuću s još jednom sobom - za naše prvo i žarko željeno dijete - a evo me odjednom ponovno na istom mjestu, poslije tri dana koja sam proveo kopajući rovove, u blatu od glave do pete i umrljan krvlju petorice ili šestorice ljudi koje nikada prije nisam vidio i koji mi nisu nanijeli nikakvo zlo. Zovu ovo „pravednim ratom”, za obranu naše časti, kao da se čast brani na bojnopolju.

Što više slušam prve pucnjeve, i osjećam miris krvi prvih žrtava, sve sam uvjereniji da ljudska čast i dostojanstvo to ne mogu podnijeti. Moram sada završiti, jer su me maloprije pozvali. Ali čim se smrkne, odlazim odavde - u Nizozemsku ili u smrt.

Mislim da ću sa svakim idućim danom biti sve manje kadar opisivati ono što se događa. Zato ću radije još večeras otići odavde i naći neku dobru dušu da ovo pismo preda na poštu umjesto mene.

Volim te svim srcem.

Jorn

Bogovi su skovali plan da, čim stignem u Amsterdam, sretnem na peronu jednog od svojih frizera iz Pariza, u vojničkoj uniformi. Bio je poznat po svom umijeću bojenja kose kanom, tako da je boja uvijek djelovala prirodno i oku ugodno.

- Van Staen!

Pogledao je u pravcu odakle je dolazio povik; lice mu se pretvorilo u prestravljenju masku i brzo se počeo udaljavati.

- Maurice, to sam ja. Mata Hari!

Ali on je i dalje grabio naprijed. To me je razgnjevalo. Čovjek kojem sam ostavila tisuće franaka, sada bježi od mene? Krenula sam za njim, a on je ubrzao korak. I ja sam krenula brže, a on pokušao potrčati, ali jedan gospodin koji je promatrao čitav prizor, uhvatio ga je za ruku, rekavši:

- Ova žena vas zove!

Nije imao kamo. Zastao je i pričekao da mu pridem. U pola glasa, zamolio me je da više ne spominjem njegovo ime.

- Odakle ti ovdje?

Tada mi je ispričao da je već prvih dana rata, ponesen patriotskim zanosom, odlučio prijaviti se u vojsku, da brani Belgiju, svoju rodnu zemlju. Ali čim je čuo prve topove, brže-bolje prešao je u Nizozemsku i zatražio azil. Slušala sam ga s lažnim izrazom prezira na licu.

- Trebam te da mi napraviš frizuru.

Zapravo, ono što mi je očajnički trebalo bilo je da povratim svoje samopouzdanje prije nego što mi stigne prtljaga. Novac koji mi je Franz dao bio je dovoljan da preživim dva mjeseca, dok ne smislim kako se vratiti u Pariz. Pitala sam ga gdje bih se mogla smjestiti privremeno, sada kad sam ondje imala barem jednog prijatelja koji će mi pomoći dok se stvari ne smire.

Godinu dana poslije preselila sam se u Haag, zahvaljujući poznanstvu s jednim bankarom kojeg sam upoznala u Parizu i koji je za mene bio unajmio kuću u kojoj smo se sastajali, U nekom trenutku prestao je plaćati najam a da mi nikada nije rekao zašto. Možda zato što je moj ukus smatrao „skupim i ekstravagantnim”, kako je jednom izjavio. A evo i odgovora koji je dobio na tu opasku: „Ekstravagantan je muškarac koji pokušava povratiti izgublenu mladost među nogama deset godina mlađe žene.”

Shvatio je to kao uvredu - a to mi je i bila namjera - i rekao mi da napustim kuću. Još kada sam ga posjetila kao dijete, Haag mi se učinio kao dosadan grad; sada, u vrijeme kupovanja na točkice i bez noćnog života zbog rata koji je sve više bjesnio u susjednim zemljama - pretvorio se u starački dom, špijunsko gnijezdo i golem bar u kojem su ranjenici i dezerteri kukali nad svojom sudbinom, napijali se i zapodijevali tuče koje su obično završavale ubojstvima. Pokušala sam organizirati niz kazališnih nastupa što se temelje na plesovima starog Egipta - nešto što bih lako mogla osmisliti, jer nitko ne zna kako se plesalo u starom Egiptu, a ni kritičari ne bi mogli provjeriti autentičnost moje koreografije. Ali gotovo nitko više nije išao u kazalište, tako da nitko nije prihvatio moju ponudu.

Pariz mi je sve više djelovao kao san koji se gubi u daljini. Ali on mi je bio jedini putokaz u životu, jedini grad u kojem sam se osjećala kao potpuno ljudsko biće. Tamo sam mogla živjeti i ono što je dopušteno i ono što je grešno. Oblaci su tamo drugačiji, ljudi žive sa stilom, razgovori su tisuću puta zanimljiviji od dosadnih rasprava u frizerskim salonima u Haagu, gdje ljudi gotovo i ne razgovaraju, u strahu da ih netko ne čuje i prijavi policiji da blate i kompromitiraju neutralnost Nizozemske. Neko vrijeme pokušavala sam ući u trag Mauriceu Van Staenu, raspitivala sam se kod nekolicine školskih prijateljica koje su sada živjele u Amsterdamu, ali činilo se kao da je nestao s lica zemlje sa svojom tehnikom kaniranja kose i smiješnim naglaskom za koji je on mislio da je francuski.

Sada je moj jedini izlaz bio pokušati posredstvom Nijemaca stići u Pariz. Stoga

sam odlučila susresti se s onim Franzovim prijateljem; poslala sam mu poruku u kojoj je pisalo tko sam i da ga molim da mi pomogne ostvariti moj san da se vratim u grad u kojem sam provela velik dio svog života. Nakon dugog mračnog razdoblja u kojem sam se udebljala, uspjela sam smršavjeti; moje haljine nikada nisu stigle u Nizozemsku, a kada bi sada i stigle, ne bi mi poslužile jer sam u časopisima vidjela da se moda promijenila; ali moj „dobrotvor” kupio mi je svu novu odjeću. Nije ona bila pariške kvalitete, naravno, ali barem je bila dobro sašivena i nije se parala pri prvom pokretu.

Kada sam ušla u ured vidjela sam čovjeka okružena svim mogućim luksuznim proizvodima kojima Nizozemci nisu imali pristup: uvozne cigarete i cigare, pića iz svih krajeva Europe, sirevi i mesni proizvodi koji su se na gradskim tržnicama mogli nabaviti samo na točkice. S druge strane stola od mahagonija sjedio je čovjek okružen zlatnim filigranskim predmetima, elegantniji i pristojniji od svih Nijemaca koje sam dotad imala prilike upoznati. Proveli smo neko vrijeme u ljubaznom razgovoru i na kraju me je pitao zašto mi je trebalo toliko vremena da mu se javim.

- Nisam znala da me očekujete. Franz... - Javio mi je da dolazite prije godinu dana. Ustao je i upitao me što želim popiti. Odlučila sam se za liker od anisa, kojim me je sam konzul poslužio u čaši od češkog kristala.

- Franz, nažalost, više nije među nama; poginuo je prilikom jednog kukavičkog francuskog napada.

Vrlo sam malo znala o ratnim događajima, ali znala sam da je njemački napad u kolovozu 1914. godine zaustavljen na belgijskoj granici. Namjera da se brzo stigne do Pariza, kako je spomenuto u pismu koje mi je bilo povjereno, sada je bila dalek san.

- A sve smo bili tako dobro isplanirali! Dosađujem li vam s ovom pričom?

Rekla sam mu da nastavi. Naravno da mi dosađuje, ali odlučila sam doći u Pariz što prije i znala sam da to neću uspjeti bez njegove pomoći. Otkad sam stigla u Haag, morala sam uz mnogo muke nešto naučiti: biti strpljiva.

Konzul je primijetio moj nezainteresiran pogled i pokušao što više skratiti priču o ratnim događajima do tog trenutka. Usprkos tome što su poslali sedam divizija na zapad i što su brzo napredovali kroz francuski teritorij, stigavši na pedeset kilometara od Pariza, generali nisu imali predodžbu o tome kako je Vrhovni štab organizirao ofenzivu - što je dovelo do povlačenja na položaje na kojima se nalaze i danas, blizu granice s Belgijom. Gotovo godinu dana svaki je pokret izazivao pokolj i s jedne i s druge strane. Ali nitko se nije predavao.

- Kada ovaj rat završi, siguran sam da će svako selo u Francuskoj, ma koliko ono bilo malo, imati spomenik njegovim žrtvama. Stalno šalju sve više ljudi da ih naši topovi posijeku.

Izraz „posijeku” šokirao me je i on je primijetio da sam se zgrozila.

- Mogli bismo reći, što prije ova mora završi, to bolje. Usprkos tome što je Engleska na njihovoj strani i usprkos tome što su naši glupi saveznici - Austrijanci - sada zauzeti zadržavanjem ruskog prodora, mi ćemo na kraju pobijediti. Za to nam je, međutim, potrebna i vaša pomoć.

Moja pomoć? Da se prekine rat koji je, kako sam čitala i čula na ono malo večera na kojima sam bila u Haagu, odnio tisuće i tisuće života? Što on točno želi od mene?

Odjednom sam se sjetila Franzova upozorenja koje mi je odjekivalo u glavi: „Nemoj prihvatiti ništa što ti Cramer predloži.”

Međutim, moj život nije mogao biti gori nego što je bio. Novac mi je bio prijeko potreban, nisam imala gdje spavati, a dugovi su se gomilali. Znala sam što će mi predložiti, ali bila sam sigurna da ću uspjeti pobjeći iz te zamke na neki svoj način. Uspjela sam to već nekoliko puta u životu.

Zamolila sam ga da prijede na stvar. Tijelo Karla Cramera ukrutilo se i ton njegova glasa naglo se promijenio. Više nisam bila gošća prema kojoj je morao biti ljubazan prije nego što prijede na ozbiljnije teme; počeo se odnositi prema meni kao da sam mu podređena.

- U poruci koju ste mi poslali kažete da želite u Pariz. Mogu vam to srediti. Mogu vam srediti i dvadeset tisuća franaka za troškove.

- To nije dovoljno - odgovorih.

- Ta pomoć bit će korigirana kada se pokaže kvaliteta vašeg rada i kada završi probno razdoblje. Ne brinite se; za takve usluge ne pitamo koliko stoje. Za uzvrat, morate mi javljati sve informacije do kojih možete doći u krugovima u kojima se krećete.

U kojima sam se kretala, pomislih. Ne znam kako će me Pariz prihvatiti nakon godinu i pol dana; ponajprije zato što je posljednja vijest o meni bila da sam se uputila u Njemačku gdje sam trebala imati niz nastupa.

Cramer je izvadio iz ladice tri bočice i pružio mi ih.

- Ovo je nevidljiva tinta. Kad god budete imali neku informaciju, upotrijebite je

i pošaljite poruku kapetanu Hoffmannu, koji će biti zadužen za vaš slučaj. Nikada se nemojte potpisivati svojim imenom.

Mašio se nekog popisa, pregledao ga od vrha do dna i nešto obilježio na njemu.

- Vaše ratno ime bit će H21. Zapamtite: uvijek ćete se potpisivati s H21.

Nisam znala je li to smiješno, opasno ili glupo. Mogli su barem smisliti neko bolje ime, a ne neku šifru koja je zvučala kao oznaka sjedala u vlaku.

Iz druge ladice izvadio je svežanj novčanica u kojem je bilo dvadeset tisuća franaka i pružio mi ga.

- Moji će se suradnici, kad iziđete iz mogeg ureda, pobrinuti za pojediniosti kao što su putovnica i propusnice. Vjerojatno znate da je tijekom rata nemoguće prijeći granicu. Stoga je jedini način da prvo idete u London, pa odande u grad u koji ćemo uskoro u marširati i proći kroz impresivan - ali nezasluženo i glupavo nazvan - Slavoluk pobjede.

Izašla sam od Cramera sa svim što mi je bilo neophodno: novcem, dvije putovnice i propusnicama. Kada sam prelazila prvi most, izlila sam iz bočica nevidljivu tintu - nešto izuzetno zanimljivo djeci koja se igraju rata, ali nikada nisam mogla zamisliti da se time ozbiljno koriste odrasli. Otišla sam u francuski konzulat i od otpravnika poslova tražila da stupim u kontakt sa šefom kontraobavještajne službe. On me je sumnjičavo upitao:

- A zašto vam on treba?

Rekla sam mu da je riječ o privatnom poslu i da nikada o tome ne bih razgovarala s nižim osobljem. Vjerojatno sam ozbiljno zvučala jer sam ubrzo bila na telefonskoj vezi s njegovim šefom, koji mi nije rekao svoje ime. Rekla sam mu da su me Nijemci upravo vrbovali da špijuniram za njih, prenijela sam mu sve pojediniosti i tražila da se susretnemo čim stignem u Pariz. Pitao me je kako se zovem i kada je čuo, rekao mi je da je moj obožavatelj i da će se pobrinuti da me primi čim stignem u Grad Svjetlosti. Rekla sam mu da još uvijek ne znam u kojem ću hotelu odsjesti.

- Ne brinite se; naš je posao upravo saznati takve stvari.

Život je ponovno postao zanimljiv, premda sam to otkrila tek kada sam izišla odande. Na moje iznenađenje, kada sam se vratila u hotel, uručili su mi poruku da se javim jednom od direktora Kraljevskog kazališta. Moj prijedlog bio je prihvaćen i bila sam pozvana da publici prikažem staroegipatske plesove, pod uvjetom da ne sadrže golotinju. Učinilo mi se da je slučajnost prevelika, samo nisam znala jesam li na tome mogla zahvaliti Nijemcima ili Francuzima.

Odlučila sam to prihvatiti. Podijelila sam egipatske plesove u Nevinost, Strast, Čednost i Vjernost. Lokalne novine hvalile su me na sva usta, ali nakon osam predstava ponovno mi je sve dosadilo i samo sam sanjala o svom velikom povratku u Pariz.

Stigla sam u Amsterdam, gdje sam osam sati morala čekati vlak koji će me odvesti u Englesku. Odlučila sam se malo prošetati i ponovno sam naletjela na prosjaka koji je pjevao čudnu pjesmu o Tei. Htjela sam samo proći kraj njega, ali on je prekinuo svoju pjesmu.

- Zašto vas prate?

- Zato što sam lijepa, privlačna i poznata - odgovorih. Ali on mi reče da me ne prate obožavatelji, već dva čovjeka koji su, čim su vidjeli da ih je on primijetio, misteriozno nestali.

Ne sjećam se kada sam posljednji put razgovarala s nekim prosjakom; to je za jednu damu iz visokog društva nedopustivo, iako su me pakosnici smatrali umjetnicom ili prostitutkom.

- Iako se možda ne čini tako, ovdje ste u raju. Možda je dosadno, ali u kojem raju nije? Vjerujem da ste u potrazi za avanturom i nadam se da ćete mi oprostiti što guram nos u vaš život, ali ljudi obično ne znaju cijeniti ono što imaju.

Zahvalila sam mu na savjetu i nastavila svojim putem. Kakav mi je to raj u kojem se ništa, ama baš ništa zanimljivo ne događa? Nisam bila u potrazi za srećom, već za onim što Francuzi zovu *la vraie vie*, za pravim životom. Sa svim njegovim neopisivim ljepotama, dubokim depresijama, vjernostima i izdajama, s njegovim strahovima i spokojem. Kada mi je prosjak rekao da me prate, shvatila sam da sam sada dobila ulogu važniju od svih prethodnih: bila sam netko tko može promijeniti sudbinu svijeta, pomoći Francuskoj da dobije rat dok se pretvaram da špijuniram za Nijemce. Muškarci misle da je Bog matematičar, ali to nije točno. Ako je išta, onda je šahist koji predviđa protivnikov potez i već sprema strategiju da ga pobijedi.

I to sam bila ja, Mata Hari. Netko kome je svaki trenutak svjetlosti i svaki trenutak mraka bio jedno te isto. Već sam bila preživjela svoj brak, gubitak skrbnštva nad svojom kćeri - iako sam saznala, od prijatelja, da u svojoj školskoj torbici drži moju sliku - i ni u jednom trenutku nisam se žalila ili besciljno stajala u

mjestu. Dok sam s Astrucom na obali Normandije bacala kamenje, shvatila sam da sam uvijek bila ratnica, da sam se suočavala sa svojim bitkama bez gorčine; one su bile dio života.

Osam sati čekanja na postaji prošlo mi je brzo i već sam bila u vlaku za Brighton. Kada sam se iskrkala u Engleskoj, bila sam privedena na kratko saslušanje; koliko sam shvatila, bila sam obilježena, možda zato što sam putovala sama, možda zato što sam bila osoba koja sam bila ili, što mi se činilo najizglednijim, zato što me je francuska obavještajna služba vidjela da ulazim u njemački konzulat i potom je obavijestila sve svoje saveznike. Nitko nije znao za moj telefonski poziv i za moju ljubav prema zemlji u koju sam se uputila.

Iduće dvije godine mnogo sam putovala: išla sam u zemlje koje nisam poznavala, vraćala se u Njemačku da vidim mogu li kako doći do svojih stvari, a engleski službenici uvijek su me grubo ispitivali iako su svi, baš svi, znali da radim za Francusku. I dalje sam susretala najzanimljivije muškarce, posjećivala najpoznatije restorane i, naposljetku, srela pogled svoje jedine i prave ljubavi, jednog Rusa za kojeg sam bila spremna sve učiniti, ali koji je oslijepio od iperita, bojnog otrova koji je bio nerazumno korišten u ovom ratu.

Otišla sam zbog njega u Vittel, riskirajući tako sve zbog njega; moj život tada je imao nov smisao. Imala sam običaj svake noći kad bismo pošli u krevet recitirati mu dio iz „Pjesme nad pjesmama”.

Po ležaju svome, u noćima, tražila sam onoga koga ljubi duša moja, tražila sam ga, ali ga nisam našla.

Ustat ću dakle i oprčati grad, po ulicama i trgovima tražit ću onoga koga ljubi duša moja: tražila sam ga, ali ga nisam našla.

Sretoše me čuvari koji grad obilaze:

„Vidjeste li onoga koga ljubi duša moja?”

*Tek što pođoh od njih, nađoh onoga koga ljubi duša moja. Uhvatila sam ga i neću ga pustiti.*³

A kada se on previjao od bolova, bdjela sam uz njega i vidala mu oči i opekline po tijelu.

Sve dok mi najoštriji mač nije probio srce kada sam ga vidjela kako s klupe za svjedoke govori da se nikada ne bi mogao zaljubiti u dvadeset godina stariju ženu; bio je sa mnom samo da bi imao nekoga tko će mu liječiti rane.

I prema onome što ste mi poslije ispričali, dr. Clunet, upravo je taj moj koban zahtjev za propusnicu da odem u Virtel izazvao sumnju onog prokletnika Ladouxa.

Više nemam što dodati ovoj priči, dr. Clunet. Od tog trenutka vi vrlo dobro znate što se događalo i kako se događalo.

U ime svega što sam nepravедno propatila, u ime poniženja koja sam primorana trpjeti, javnog blaćenja koje sam doživjela pred sudcima Trećeg ratnog vijeća, laži s obje strane - kao da Nijemci i Francuzi, koji ubijaju jedni druge, ne mogu ostaviti na miru ženu čiji je najveći grijeh bio to što je bila slobodoumna u svijetu u kojem ljudi postaju sve zatvoreniji i sami sebi dovoljni. U ime svega toga, dr, Clunet, u slučaju da moja posljednja molba predsjedniku Republike bude odbačena, molim vas, sačuvajte ovo pismo i predajte ga mojoj kćeri Non kada bude dovoljno velika da shvati sve što se dogodilo.

Kada sam jednom bila na plaži u Normandiji sa svojim agentom gospodinom Astrucom, kojeg sam otkad sam stigla u Pariz vidjela samo jednom, rekao mi je da zemljom prolazi val antisemitizma i da ne smijem biti viđena u njegovu društvu. On mi je pričao o piscu Oscaru Wildeu. Nije bilo teško pronaći *Salomu*, kazališni komad o kojem je govorio, ali nitko se nije usudio ni novčića uložiti u moju produkciju ove predstave iako sam poznavala mnoge utjecajne ljude, a ja svog novca nisam imala.

Zašto to spominjem? Zato što sam se na kraju zainteresirala za djelo tog engleskog pisca koji je svoje posljednje dane proveo ovdje u Parizu. Nijedan prijatelj nije mu došao na sprovod, a jedina stvar koju su mu zamjerali bila je što je bio u ljubavnoj vezi s muškarcem.

Kako bi bilo divno da su i mene za to optužili, jer sam tijekom svih ovih godina bila u krevetu i s poznatim muškarcima i njihovim ženama, a svi su oni imali nezasićenu želju za zadovoljstvom. Naravno da me nitko nikada za to nije optužio, jer

bi mi tada morali biti svjedoci.

Ali vratimo se engleskom piscu, danas proklinjanom u svojoj zemlji, a zanemarenom u našoj. Tijekom svojih putovanja pročitala sam mnoga njegova djela napisana za izvedbu u kazalištu i otkrila da je pisao i knjige za djecu.

Jedan student želi pozvati svoju voljenu na bal, ali ona ga odbija i kaže da će poći s njim samo ako joj donese crvenu ružu. Ali tamo gdje je student živio bilo je samo žutih i bijelih ruža.

Taj razgovor čuo je slavuj. Kada je vidio koliko je siroti mladić patio, odlučio je pomoći mu. Najprije je pomislio da mu otpjeva nešto lijepo, ali onda je shvatio da bi time samo pogoršao njegovo stanje - pjesma bi samo još pridodala sjetu njegovoj samoći.

Leptir koji je onuda lepršao upita što se događa.

„On pati zbog ljubavi. Mora pronaći crvenu ružu.”

„Kako je glupo patiti zbog ljubavi”, uzvratila leptir.

Ali slavuj je bio odlučan u svojoj namjeri da pomogne. Usred jednog golemog vrta nalazio se ružin grm prepun bijelih ruža.

„Molim te daj mi jednu crvenu ružu.”

Ali ružin grm odgovori da to nije moguće i neka potraži drugi grm - njegove su ruže nekada bile crvene, ali sada su postale bijele.

Slavuj tako i učini. Odletio je daleko i pronašao jedan stari ružin grm. „Treba mi jedan crveni cvijet”, zamolio je.

„Previše sam ja stara biljka za to”, bio je odgovor. „Zima je zaledila moje žile, sunce mi je sasušilo laticice.”

„Samo jednu ružu”, preklinjao je slavuj. „Sigurno postoji neki način da dobijem jednu ružu.”

„Da, postoji jedan.” Ali bio je toliko strahovit da se nije usuđivao reći mu.

„Ne plašim se. Reci mi što trebam učiniti kako bih dobio crvenu ružu. Jednu jedinu crvenu ružu.”

„Vrati se ovamo kad padne noć i pjevaj mi najljepšu pjesmu koju slavuji mogu

ispjevati, dok pritišćeš svoje grudi na jedan od mojih trnova. Tvoja krv poteći će mojim žilama i obojit će ružu.”

Slavuj to i učini te noći, uvjeren da život vrijedi žrtvovati u ime Ljubavi. Čim ga je mjesečina obasjala, on pritisnu svoje grudi na trn i počne pjevati. Prvo je pjevao pjesmu o mladiću i ženi koji su se zaljubili jedno u drugo. Zatim kako ljubav zaslužuje svaku žrtvu. I tako, dok je mjesec plovio nebom, slavuj je pjevao, a njegova krv najljepšu je ružu na tom grmu bojila u crveno.

„Brže”, reče ružiti grm u jednom trenutku. „Sunce samo što nije izašlo.”

Slavuj pritisnu svoje grudi još više na trn i on mu probode srce. Usprkos tome nastavio je pjevati sve dok se ruža nije posve obojila u crveno.

Iscrpljen, znajući da će ubrzo umrijeti, ubra najljepšu od svih crvenih ruža i odnese je studentu. Sletio je na njegov prozor, spustio je i uginuo.

Student ču zvuke na prozoru, otvori ga i tamo zateče ono što je najviše na svijetu želio. Svitalo je; on uze ružu i što je prije mogao, ode do kuće svoje voljene.

„Donijeh ono što ste tražili”, reče, zadihan i zadovoljan u isto vrijeme.

„Nisam baš to tražila”, uzvratila djevojka. „Prevelika je i zasjenit će moju haljinu. Osim toga, dobila sam drugi poziv za večerašnji bal.”

Očajnu i razočaran, mladić se okrenu, baci ružu na ulicu, gdje je odmah pregazi kotač kočije koja je onuda prolazila. I vrati se on svojim knjigama, koje nikada od njega nisu zahtijevale ono što nije mogao da im dade.

To je bio moj život; ja sam slavuj koji je dao sve i umro dok je to radio.

S poštovanjem

Mata Hari

(Nekada poznata pod imenom koje su izabrali njezini roditelji, Margaretha Zelle, a zatim primorana prihvatiti muževljevo prezime, madam MacLeod, da bi na kraju, u zamjenu za bijednih dvadeset tisuća franaka, prihvatila prijedlog Nijemaca

da se potpisuje s H21.)

Treći dio

Pariz, 14. listopada 1917.

Poštovana Mata Hari,

iako vi to još ne znate, predsjednik Republike odbio je vašu molbu za pomilovanje. Dakle, sutra ujutro dolazim k vama i to će biti naš zadnji susret.

Imam dotad pred sobom jedanaest dugih sati i znam da noćas neću uspjeti ni oka sklopiti. Ipak, pišem ovo pismo koje neće pročitati ona kojoj je upućeno, već koje namjeravam predočiti sudu kao posljednji prilog istrazi, čime će predmet biti okončan. Iako je to s pravnog gledišta potpuno nepotrebno, barem se nadam da ću uspjeti povratiti vam ugled još za života.

Nemam namjeru pravdati nesposobnost koju sam pokazao tijekom obrane jer, ako ćemo iskreno, nisam baš ni ja najgori odvjatnik, kao što ste me često optuživali. Želim vas samo upoznati s mukama kroz koje sam prolazio posljednjih mjeseci - ne bih li time makar sebe rasteretio osjećaja krivnje za grijeh koji nisam počinio. Tu kalvariju nisam proživljavao sam; nastojao sam na sve moguće načine spasiti ženu koju sam nekada volio, iako to nikad nisam priznao.

Riječ je o patnjama i stradanjima koji su pogodili čitav jedan narod. U današnje vrijeme, nema ni jedne jedine obitelji u ovoj zemlji koja nije nekoga izgubila na ratištu. I zbog toga smo počinili strašne nepravde, zvjerstva, grozote kakve nikad nisam ni zamišljao da su moguće u mojoj zemlji. Čak i sada, dok ovo pišem, na svega dvjestotinjak kilometara odavde vode se bitke kojima se ne nazire kraj. Najveća i najkrvavija od njih započela je jednim našim naivnim uvjerenjem; naime, smatrali smo da ćemo s dvjesto tisuća hrabrih vojnika uspjeti poraziti više od milijun Nijemaca koji su krenuli tenkovima i teškom artiljerijom na našu prijestolnicu. Ali iako smo pružali snažan otpor, po cijenu rijeka prolivene krvi, tisuća mrtvih i ranjenih, ratni front i dalje je tamo gdje je bio i 1914., kada su Nijemci započeli sa svojim neprijateljstvima,

Draga Mata Hari, vaša je najveća pogreška u tome što ste našli pogrešnog čovjeka za pravu stvar. Georges Ladoux, šef kontraobavještajne službe, koji je stupio s vama u kontakt čim ste se vratili u Pariz, bio je čovjek na lošem glasu u državnim krugovima. Bio je jedan od odgovornih za slučaj Dreyfus, veliku pogrešku našeg pravosuđa, koje se i dan-danas sramimo - osudili smo nevinog čovjeka na gubitak građanskih prava i progonstvo. Kad je Ladoux zbog toga bio raskrinkan, pokušao je opravdati svoje postupke govoreći da se njegov posao ne „ograničava na otkrivanje sljedećih poteza neprijatelja, već mu je glavni cilj spriječiti neprijatelja da poljulja moral naših prijatelja”. Tražio je promaknuće koje mu nije bilo odobreno. Postao je zbog toga toliko ogorčen da mu je pod hitno bilo potrebno da pronađe neki krupan zalogaj kako bi ponovno postao rado viđen u vladajućim krugovima. A što bi bolje moglo poslužiti u tu svrhu, nego jedna svjetski poznata umjetnica, kojoj su zavidjele sve žene časnika, a elita je prezirala, ista ona elita koja ju je prije nekoliko godina kovala u zvijezde kao božicu?

Narod ne može misliti samo na mrtve koji su poginuli u bitkama u Verdunu, na Marni, na Sommei - treba se zabaviti nekom vrstom pobjede. A Ladoux je, svjestan toga, počeo plesti svoju sramnu mrežu čim vas je prvi put ugledao. Opisao je u svojim bilješkama vaš prvi susret:

Ušla je u moj ured kao što se stupa na scenu, u raskošnoj haljini, pokušavajući me impresionirati. Nisam joj ponudio da sjedne, ali ona je sama privukla stolicu i smjestila se ispred mog radnog stola. Nakon što me je upoznala s prijedlogom koji joj je ponudio njemački konzul u Haagu, rekla je da je spremna raditi za francusku. Narugala se i mojim agentima koji su je pratili, rekavši:

„Zar me vaši prijatelji, oni što sad stoje na ulici i čekaju da izađem, ne bi mogli malo ostaviti na miru? Čim izađem iz hotela, uđu mi u sobi i sve ispremještaju. Ne mogu ući ni u café a da ne zaposjedan susjedni stol, što je rastjeralo meni bliske ljude s kojima sam se toliko dugo družila. Sada više ne žele biti viđeni u mojem društvu.”

Pitao sam je kako bi voljela služiti domovini. Drsko mi je odgovorila; „Vrlo dobro znate kako. Za Nijemce ja sam H21, ali možda Francuzi imaju više ukusa kad biraju imena za one koji služe domovini u strogoj tajnosti.”

Složio sam se, ali tako da SU moje riječi bile dvosmislene.

„Opće je poznalo da damu prati glas kako skupo naplaćuje sve što radi. Koliko

će ovo stajati?”

„Sve ili ništa”, glasio je odgovor.

Čim je izašla, zatražio sam od svoje, tajnice da mi donese Dosje Mata Hari. Kad sam pročitao sav prikupljeni materijal - na čije smo prikupljanje potrošili silno vrijeme, a samim tim i novac - nisam uspio pronaći ništa kompromitirajuće. Po svemu sudeći, ta je žena bila mnogo vještija od mojih agenata i uspjela je vrlo dobro prikriti svoje mutne poslove.

Drugim riječima, iako ste bili okrivljeni, nisu uspjeli naći nikakve dokaze protiv vas. Agenti su i dalje dostavljali svoje dnevne izvještaje; kada ste otišli u Vittel zajedno sa svojim ljubavnikom Rusom koji je izgubio vid od iverita prilikom jednog njemačkog napada, zbirka „izvještaja” nalikovala je na smijuriju.

Osoblje hotela obično je vidi u društvu jednog ratnog invalida koji je vjerojatno dvadesetak godina mladi od nje. Sudeći po njezinoj raskošnoj pojavi i načinu hoda, sigurni smo da uzima droge, vjerojatno morfij ili kokain.

Jednom od gostiju hotela rekla je da pripada nizozemskoj kraljevskoj obitelji. Drugome je kazala da ima dvorac u Nettillyju. jednom, kad smo izašli na večeru i vratili se na posao, zatekli smo je kako pjeva u svečanom salonu jednoj grupi mladih i bili smo gotovo uvjereni da je njezin glavni cilj bio iskvariti te nedužne i bezazlene djevojke i mladiće, koji su mislili da se pred njima nalazi žena koju su smatrali „velikom zvijezdom pariških pozornica”.

Kad je njezin ljubavnik ponovno otišao na ratište, ostala je u Vittelu još dva tjedna i stalno se šetala, ručala i večerala sama. Nismo uspjeli primijetiti da je imala bilo kakve kontakte s nekim neprijateljskim agentom, ali tko još boravi u toplicama bez društva, ako nema neke sumnjive interese? lako smo je budno pratili dvadeset i četiri sata dnevno, ona je sigurno našla način da nas zavara.

I tada je, draga moja Mata Hari, uslijedio najpodliji udarac. Vas su također pratili i Nijemci, diskretniji i efikasniji. Otkad su vidjeli da ste se sreli s inspektorom Ladouxom, zaključili su da namjeravate postati dvostruka špijunka. Dok ste se vi šetkali po Vittelu, konzul Cramer, koji vas je vrbovao u Haagu, bio je na ispitivanju u

Berlinu. Raspitivali su se za dvadeset tisuća franaka potrošenih na osobu čiji profil nikako ne odgovara uobičajenom špijunu, diskretnom i gotovo neprimjetnom. Zašto je pozvao nekog tako slavnog da pomogne Njemačkoj u njezinim ratnim pothvatima? Da nije možda i on nešto petljao s Francuzima? Kako je moguće da, poslije toliko vremena, agent H21 nije pribavio NI JEDNU JEDINU informaciju? Bezbroj su joj puta prilazili razni agenti, uglavnom u javnom prijevozu - tražeći barem neku sitnu informaciju, ali ona se uvijek zavodnički osmjehivala, odgovarajući da još ništa nije uspjela saznati.

Međutim, u Madridu su se uspjeli domoći jednog pisma koje ste uputili šefu kontraobavještajne službe, onom prokletom Ladouxu, u kojem ste opisali, do detalja, susret s jednim visokopozicioniranim njemačkim časnikom, koji je napokon uspio zavarati vaše pratitelje i stupiti u kontakt s vama.

Pitao me je što sam saznala; jesam li poslala neki izvještaj nevidljivom tintom i je li se on možda usput zagubio. Rekla sam da nisam. Zahtijevao je od mene da mu navedem neko ime i ja sam spomenula da sam spavala s Alfredom de Kiepertom.

Tada je, u nastupu bijesa, počeo vikati na mene, govoreći da ga uopće ne zanima s kim sam ja spavala, jer bi u tom slučaju morao ispisati čitave stranice s imenima Engleza, Francuza, Nijemaca, Nizozemaca, Rusa. Nisam se obazirala na njegove verbalne napade i on se smirio i ponudio mi cigaretu. Počela sam zavodnički prebacivati noge, jednu preko druge. Vjerojatno je smatrao da je pred njim žena s pilećim mozgom pa je izlanuo: „Ispričavam se što sam se ovako ponio, premoren sam. Moram se potpuno usredotočiti na organizaciju dopreme streljiva koje Nijemci i Turci šalju na marokansku obalu.” Osim toga, zatražila sam da mi daju pet tisuća franaka koje mi je Cramer ostao dužan; odgovorio je da nije nadležan za to i da će zatražiti od njemačkog konzulata u Haagu da se pobrine za taj slučaj. „Mi uvijek plaćamo svoje dugove”, zaključio je.

Njemačke su se sumnje napokon potvrdile. Ne znamo što se poslije dogodilo s konzulom Cramerom, ali Mata Hari nesumnjivo je bila dvostruka špijunka i nikada do tada nije dostavila nijednu sličnu informaciju. Mi imamo na vrhu Eiffelova tornja radijsku stanicu za prislušivanje, ali većina informacija koje su oni razmjenjivali bila je šifrirana, tako da ih je bilo nemoguće pročitati. Čini se da je Ladaux čitao vaše izvještaje i da ni u jedan nije povjerovao. Nikad nisam saznao je li koga poslao

da provjeri ono o isporuci oružja na marokansku obalu. Ali, iznenada, jedan telegram upućen iz Madrida u Berlin, koji su Francuzi uspjeli dešifrirati, postao je glavni dokaz optužbe, iako se u njemu ne spominje ništa osim vašeg nom de guerre.

AGENTICA H21 OBAVIJEŠTENA JE O DOLASKU PODMORNICE DO OBALA MAROKA I MORA POMOĆI DA SE STRELJIVO PREVEZE DO MARNE. TRENUTAČNO JE NA PUTU ZA PARIZ, KAMO ĆE STIĆI SUTRA.

Sada je Ladoux raspolagao svim neophodnim dokazima da vas optuži. Ali nije bio lud da smatra kako bi jedan običan telegram bio dovoljan da uvjeri vojni sud u vašu krivnju, prvenstveno stoga što je Dreyfusova afera još uvijek svima bila u živom sjećanju; jedan nedužan čovjek osuđen je na osnovi samo jednog lista papira, bez potpisa i datuma. Stoga je bilo neophodno smisliti neke druge zamke.

Zbog čega je moja obrana bila zapravo beskorisna? Osim toga što su sudci, svjedoci i tužitelji već imali formirano mišljenje, ni vi niste bili od velike pomoći. Ne mogu vas zbog toga kriviti, ali ta sklonost laganju, koja vas je pratila još otkad ste stigli u Pariz, doprinijela je diskreditaciji svake vaše izjave pred sudom. Optužba je navela konkretne podatke koji dokazuju da niste rođeni u Nizozemskoj Istočnoj Indiji, da vas nisu obučavali indonezijski svećenici, da ste bili udani i da ste krivotvorili putovnicu kako biste sakrili godine. U vrijeme mira, nitko na to ne bi ni obratio pažnju, ali vjetar je sve do Ratnog tribunala donosio zvuk topova s fronta.

I tako, kad god bih naveo da ste, recimo, „potražili Ladouxa čim ste ovamo stigli”, on je protestirao govoreći da je vaš jedini cilj bio zgrnuti što više novca, zavesti ga svojim šarmom, što predstavlja neoprostivu drskost jer je inspektor, zdepast i dvostruko teži od vas, umislio da je toga dostojan... i da ste namjeravali od njega napraviti marionetu u rukama Nijemaca. Da bi to potkrijepio, spomenuo je napad cepelina koji je prethodio vašem dolasku, što je predstavljalo potpuni neuspjeh neprijatelja, s obzirom na to da nisu pogodili nijedan strateški cilj. Ali za Ladouxa to je bio dokaz koji se ne smije zanemariti.

Vi ste bili lijepi, slavni diljem svijeta, dočekani posvuda s divljenjem, premda ne i s poštovanjem. Lažljivci, prema mojem skromnom uvjerenju, traže popularnost i priznanje. Čak i kad se suoče s istinom, uvijek nađu način da se nekako izvuku, ponavljajući mrtvi hladni ono što su upravo rekli ili optužujući svog tužitelja da se služi neistinama. Razumijem vašu potrebu da oko sebe ispredate nevjerojatne priče, ili zbog nesigurnosti ili jedva primjetne želje za ljubavlju, po svaku cijenu. Razumijem i da je za manipuliranje tolikim muškarcima, koji savršeno vješto manipuliraju drugima, bilo potrebno i malo mašte. To je neoprostivo, ali je tako; zato ste se i našli tu gdje ste sada.

Saznao sam da ste imali običaj spomenuti da ste spavali s „princom W.”, kajzerovim sinom. Imam i ja neke svoje veze u Njemačkoj i svi se jednodušno slažu da se niste približili ni na sto kilometara palači u kojoj je on boravio tijekom rata.

Hvalisali ste se da poznajete mnoge ljude iz Visokog njemačkog komesarijata i govorili ste tona sav glas, kako bi svi mogli čuti. Draga moja Mata Hari, koji bi špijun pri čistoj svijesti spominjao takve nepodopštine pred neprijateljem? Ali vaša neodoljiva želja da privučete pozornost, u trenutku kad je vaša slava bila na zalasku, samo je pogoršala vaš položaj.

Elem, dok ste sjedili na optuženičkoj klupi, oni su lagali, ali ja sam branio jednu javno diskreditiranu osobu. Lista optužbi koje je tužitelj naveo na samom početku predstavljala je jednu krajnje patetičnu mješavinu vaših istinitih iskaza i njihovih laži. Bio sam zaprepašten kad sam vidio materijal koji su mi poslali, a tada ste i vi konačno shvatili da ste u velikom škripcu i odlučili obratiti mi se.

Evo nekih od optužbi:

1) Zelle MacLeod pripadnica je njemačke tajne službe, gdje je poznata pod imenom H21 (činjenica);

2) Od početka ratnih neprijateljstava, boravila je dvaput u Francuskoj, nesumnjivo po instrukcijama svojih nalogodavaca, kako bi prenijela neprijatelju povjerljive informacije. (Bili ste pod neprestanom prismotrom Ladouxovih ljudi. Kako ste onda to mogli izvesti?);

3) Prilikom drugog boravka, ponudila je svoje usluge francuskoj tajnoj službi, iako je, kao što će se poslije ispostaviti, sve dostavljala njemačkoj špijunaži. (Ovdje su navedene dvije pogrešne informacije: vi ste telefonirali iz Haaga i zakazali sastanak s Ladouxom već prilikom prvog putovanja i nikakav, apsolutno nikakav dokaz o tajnim informacijama koje ste dostavljali, njemačkoj službi nije priložen);

4) Vratila se u Njemačku pod izgovorom da ide uzeti odjeću koju je tamo ostavila, ali vratila se bez ičega. Britanska tajna služba uhvatila ju je pod sumnjom da je špijunka. Inzistirala je da stupe u kontakt s kapetanom Ladouxom, ali on je odbio potvrditi njezin identitet. Bez ikakva argumenta ni dokaza na osnovi kojih bi je priveli, bila je protjerana u Španjolsku, gdje su je naši ljudi odmah primijetili kako ide u njemački konzulat. (činjenica);

5) Pod izgovorom da raspolaže povjerljivim informacijama, ubrzo poslije toga otišla je u francuski konzulat u Madridu, tvrdeći da ima vijesti o isporuci oružja za

neprijateljske snage, koju su u tom trenutku na obali Maroka obavljali Turci i Nijemci. Kako nam je već bila dobro poznata njezina uloga dvostrukog agenta, odlučili smo da nećemo riskirati život ni jednog jedinog našeg čovjeka, u jednoj misiji koja je po svemu sudeći bila samo zamka... (???)

I tako dalje i tome slično; čitav niz budalaština koje nije vrijedno ni nabrajati, a vrhunac svega bio je telegram poslan običnim kanalima - ili napisan u kodu što je već bio dešifriran - koji je jednom za svagda zapečatio sudbinu one koja je, prema Cramerovim tvrdnjama, poslije i sama priznala svom istražitelju da je bila „najgora od najgorih špijuna izabranih da služe našoj stvari”. Ladoux je čak tvrdio da ste ime H21 vi sami izmislili, a da je vaše pravo nom de guerre bilo H44 i da ste pod tim imenom prošli obuku u Nizozemskoj, u Antwerpenu, u glasovitoj školi za obavještajce koju je vodila Fräulein dr. Schragmüller.

Prva je žrtva u svakom ratu ljudsko dostojanstvo. Vaše uhićenje, kao što sam već rekao, trebalo je pokazati sposobnost francuske vojne komande i odvratiti pažnju od tisuća i tisuća mladića koji su ginuli na ratištu. U vrijeme mira, takve besmislice nitko ne bi prihvatio kao dokaze. U vrijeme rata to je bilo sasvim dovoljno da tužitelj naredi da vas uhite već idućeg dana.

Sestra Pauline, koja je most između nas dvoje, nastoji me obavijestiti o svemu što se u zatvoru događa, jednom mi je ispričala, pomalo rumena od stida, da vas je zamolila da joj pokažete album sa svim isječcima iz novina u kojima je pisalo o vama.

- Sama sam to tražila. Nemojte joj slučajno zamjeriti da je htjela sablazniti jednu običnu časnu sestru.

A tko sam ja da vama sudim? Ali od toga dana i ja sam poželio voditi jedan takav album o vama, iako to ne bih učinio ni za jednog drugog klijenta. Budući da je vaš slučaj privukao pozornost čitave Francuske, novine vrve od vijesti i napisa o opasnoj špijunki osuđenoj na smrt. Ali za razliku od slučaja Dreyfus, ne postoji nijedna peticija ni javni protest koji bi zahtijevali da vam se poštedi život.

Taj moj album stoji otvoren ispred mene, na stranici s isječkom iz jednih novina gdje se opisuje do detalja što se dogodilo dan nakon vašeg suđenja, i našao sam u njemu samo jednu pogrešku, koja se odnosi na vašu nacionalnost.

Ne znajući da Treći ratni tribunal u tom trenutku rješava njezin slučaj ili se pretvarajući da nije zabrinuta zbog toga što se događa, uvjeren da je iznad dobra i zla, uvijek obaviještena o koracima francuske obavještajne službe, ruska špijunka Mata Hari otišla je u Ministarstvo vanjskih poslova tražiti dozvolu da ode na front pronaći svog ljubavnika koji je bio teško ranjen u oči, ali bez obzira na to, ipak primoran da se vrati u borbu. Novela je kao odredište grad Verdun, ali to je samo trik kojim je htjela pokazati da nema pojma o onome što se događa na istočnom bojištu. Bila je obaviještena da spomenuti papiri još nisu stigli, ali da se sam ministar pobrinuo da ih pribavi.

Nalog za uhićenje izdan je čim je završilo saslušanje, kojem novinari nisu imali pristupa. Pojednostosti ovog slučaja bit će poznate javnosti čim se suđenje okonča.

Ministar rata već je tri danu prije izdao nalog za uhićenje i prosljedio ga vojnom namjesniku Pariza, rješenje br. 3455 SCR-10, ali je ipak morao pričekati da optužba postane pravo moćna, prije no što se pristupi njezinu izvršenju.

Peteročlana ekipa, predvođena glavnim tužiteljem Trećeg ratnog tribunala, smjesta se zaputila u sobu 131 hotela Ehyse Palace i tamo zatekla osumnjičenu u svilenomj kućnoj haljini, još uvijek pri doručku. Kad su je upitali zašto je to činila, odgovorila je da je morala rano ustati i spremati se za odlazak u Ministarstvo vanjskih poslova i da je vrlo gladna.

Dok su je čekali da se odjene, pretresli su joj apartman i pronašli gomilu materijala, uglavnom odjeću i ženske drangulije. Tu se nalazila i jedna dozvola za putovanje u Vittel i još jedna s dopuštenjem da radi na teritoriju Francuske, izdana 13. prosinca 1915. Tvrdeći da je sve to običan nesporazum, zahtijevala je da naprave detaljan popis svega što su uzeli, kako bi ih poslije mogla tužiti, ako se sve to ne vrati još iste noći u njezinu sobu, u besprijekornu stanju.

Jedino je naš list imao uvid u ono što se događalo prilikom njezina susreta s tužiteljem Trećeg ratnog tribunala dr. Pierreom Bouchardonom, zahvaljujući jednom tajnom izvoru koji nam je obično dostavljao informacije o sudbini „ubačenih”

osoba, a potom raskrinkanih. Prema tom izvoru koji nam je dostavio cjelokupan zapisnik, dr. Bouchardon predao joj je sve optužbe koje je terete i zamolio je da ih pročita. Kad je završila, upitao ju je da li joj je potreban odvjetnik, ali ona je to odlučno odbila i samo odgovorila:

- Ali ja sam nevina! Netko se ovdje igra sa mnom, radim za francusku tajnu službu kad god me nešto zatraže, ali to se ne događa često.

Dr. Bouchardon zatražio je od nje da potpiše dokument koji je naš izvor vidio i ona je rado pristala. Bila je uvjeren da će se još iste večeri vratiti u udobnost svoje hotelske sobe i da će odmah moći stupiti u kontakt s „beskrajnim” krugom svojih prijatelja i da će brzo razjasniti sve besmislene optužbe koje joj se stavljaju na teret.

Čim je potpisala spomenuli dokument, špijunka je bila odvedena ravno u zatvor Saint-Lazare, ponavljajući neprestano, već na rubu hysterije: „Ja sam nevina! Ja sam nevina”, a mi smo u međuvremenu dobili ekskluzivni intervju od tužitelja.

- Nije čak uopće ni lijepa, kao što su svi tvrdili - rekao je. - Ali to njezino potpuno odsustvo svakog obzira, suosjećajnosti, omogućili su joj da manipulira i upropaštava muškarce, od kojih je, barem jednog, dovela do samoubojstva. Osoba koja je stajala preda mnom bila je špijunka, i dušom i tijelom.

Odatle se naša ekipa uputila u zatvor Saint-Lazare, gdje su se već okupili drugi novinari i razgovarali s upraviteljem. Čini se da se i on slagao s mišljenjem dr. Bouchardona, a i našim, da je vrijeme već narušilo ljepotu Mate Hari.

- I dalje je lijepa, ali samo na fotografijama - rekao je. - Raskalašen život koji je vodila godinama ostavio je duboke tragove na osobi koja je danas ovamo ušla s tamnim podočnjacima, kosom koja je već počela sijedjeti u korijenu i prilično neobičnim ponašanjem, jer sve što srno mogli čuti od nje bili su uzvici „ja sam nevina”, kao da je u onim danima kada se žene, zbog svoje prirode, ne uspijevaju kontrolirati. Čudim se nedostatku ukusa koji su neki moji prijatelji pokazali stupivši u najintimnije odnose s jednom takvom osobom.

To je potvrdio i zatvorski liječnik dr. Jules Socquet, koji je poslije pregleda kojim je ustanovio da ne pati ni od kakve bolesti, da nema temperaturu, da nema nikakve simptome trbušnih, plućnih ili srčanih oboljenja i dao odobrenje da se smjesti u jednu od ćelija Saint-Lazarea, ali je prethodno ipak zamolio sestre zadužene za nadzor u tom krilu zatvora da joj donesu higijenske uloške, jer je zatvorenica imala menstruaciju.

I tek tada, tek poslije mnogih saslušanja pred onim kojeg nazivamo „pariškim Torquemadom”⁴ stupili ste u kontakt sa mnom i ja sam došao k vama u zatvor Saint-Lazare. Ali bilo je već kasno; mnoga svjedočenja pred sudom već su vas kompromitirala u očima čovjeka kojeg je, kao što je znalo pola Pariza, varala žena. Takav je čovjek, draga Mata Hari, kao ranjena zvijer koja traži osvetu umjesto pravde.

Čitajući vaše iskaze, prije nego što ću doći k vama, primijetio sam da vam je više bilo stalo pokazati svoju važnost nego braniti svoju nevinost. Spominjali ste moćne prijatelje, međunarodni uspjeh, prepuna kazališta, a trebali ste postupiti upravo suprotno, pokazati da ste bili žrtva, žrtveno janje kapetana Ladouxa, koji vas je koristio za svoju osobnu borbu s kolegama, želeći se dokopati mjesta ravnatelja kontraobavještajne službe.

Kad biste se vratili u ćeliju, kako mi je ispričala sestra Pauline, plakali ste bez prestanka, provodili besane noći u strahu od štakora koji su vršljali po tom ozloglašenom zatvoru koji u današnje vrijeme služi samo kako bi slomio duh onih koji su sebe smatrali jakima, kao što ste i vi. Govorila je da ćete od svih tih šokova poludjeti prije suđenja. Više puta molili ste da vas smjeste u bolnicu, jer ste bili osuđeni da čamite u samici, bez mogućnosti da bilo s kim razmijenite barem pokoju riječ, a zatvorska bolnica, crta koliko bila zapuštena, barem bi vam pružila priliku da s nekim popričate.

U međuvremenu, vaši tužitelji počeli su gubiti tlo pod nogama jer nisu među svojim dokumentima mogli naći ništa što bi vas teretilo; najviše što su pronašli bila je jedna kožna torbica s hrpom posjetnica. Bouchardon je ispitao jednog po jednog od te ugledne gospode, koji su godinama ponizno vapili za vašom pažnjom, i svi su porekli da su imali bilo kakav bliži kontakt s vama.

Argumenti državnog tužitelja dr. Morneta zvučali su krajnje jadno. U jednom trenutku, u nedostatku dokaza, izjavio je:

Zelle je tip opasne žene kakve viđamo u današnje vrijeme. Lakoća s kojom se izražava na različitim jezicima, pogotovo na francuskom, njezine razgranate društvene veze, njezin profinjen način da se uvuče u sve socijalne krugove, njezina elegancija, izrazita inteligencija, raskalašenost, sve to zajedno ukazuje na potencijalno sumnjivu osobu.

Začudo, čak je i inspektor Ladoux na kraju pismeno svjedočio u vašu korist; nije imao baš ništa ponuditi „pariškom Torquemadi”. I zaključio je:

Očigledno je da je bila u službi naših neprijatelja, ali to treba dokazati, a ja nemam ništa čime bih mogao potkrijepiti ovu tvrdnju. Ako tražite dokaze neophodne za saslušanje, bolje da se obratite Ministarstvu rata, koje takve dokumente čuva u svom posjedu. Što se mene tiče, uvjeren sam da je već dovoljan dokaz protiv spomenute osobe sama činjenica da je sve ovo vrijeme nesmetano putovala i kontaktirala s raznim osobama na visokim položajima, iako o tome ne postoji ništa napismeno, te samim tim ne može poslužiti kao argument koji bi bio prihvaćen na ratnim sudovima.

Toliko sam premoren da mi se sve pomutilo u glavi; zamišljam da pišem ovo pismo vama, da ću vam ga predati i da ćemo još imati vremena da se zajedno osvrnemo na prošlost, na zarasle rane i da ćemo, tko zna, možda moći sve to izbrisati iz sjećanja?

Ali zapravo, pišem samom sebi, kako bih sebe uvjerio da sam učinio sve što je bilo u mojoj moći, pa i više od toga; najprije tako što sam pokušao izvući vas iz Saint-Lazarea; zatim boreći se da vam spasim život i naposljetku, time što mi se pružila prilika da napišem knjigu u kojoj ću objelodaniti nepravdu čija ste vi bili žrtva, jer ste zgriješili samo zato što ste žena, jer ste počinili još veći grijeh zato što ste bili slobodni, neoprostivi grijeh što ste se nagi javno prikazivali, strašan grijeh što ste stupali u veze s muškarcima čiji se ugled morao sačuvati po svaku cijenu. A to bi bilo moguće jedino pod uvjetom da ste zauvijek nestali iz Francuske ili s lica zemlje. Nema smisla ovdje prepričavati pisma koja sam uputio Bouchardonu, spominjati svoje pokušaje da se sretnem s nizozemskim konzulom, a pogotovo ne želim navoditi popis Ladouxovih pogrešaka. Kad je istraga umalo bila prekinuta, zbog nedostatka dokaza, on je obavijestio pariškog vojnog namjesnika da posjeduje određen broj njemačkih telegrama, sve u svemu dvadeset i jedan, koji vas kompromitiraju do srži. A što je bilo u tim telegramima? Istina je: da ste potražili Ladouxa čim ste stigli u Pariz, da ste bili plaćeni za svoj posao, da ste tražili još novca, da ste imali ljubavnike u visokim krugovima, ali i da nisu imali NIŠTA, baš ništa protiv vas što bi sadržalo bilo kakvu povjerljivu informaciju o našim aktivnostima ili o kretanju naših trupa.

Nažalost, nisam mogao prisustvovati svim vašim razgovorima s Bouchardonom jer je donesen sramni zakon o „nacionalnoj sigurnosti” koji je, u mnogim slučajevima, zabranjivao nazočnost odvjetnika obrane na saslušanjima. Ovo kršenje zakona bilo je pravdano „sigurnošću domovine”. Ali ja sam imao prijatelje na visokim položajima i saznao da ste ozbiljno posumnjali u kapetana Ladouxa i rekli mu da ste vjerovali u njegovu poštenje kad vam je ponudio novac da radite kao dvostruki špijun i da prikupljate informacije za francusku stranu. U to vrijeme

Nijemci su točno znali što će vam se dogoditi i da vas trebaju samo još više kompromitirati. Ali, za razliku od onoga što se događalo u našoj zemlji, oni su već zaboravili agenta H21 i usredotočili se na zaustavljanje ofenzive saveznika, onim što je zapravo u ratu najhitnije: ljudstvom, imperijem i barutom.

Znam na kakvom je glasu zatvor u kojem ću vas rano ujutro zadnji put posjetiti. Prvotno je bio karantena za oboljele od kuge, zatim umobolnica koja je poslije pretvorena u tamnicu gdje su osuđenici na smrt čekali na pogubljenje tijekom Francuske revolucije. Higijenski uvjeti gotovo ne postoje, ćelije se ne provjetravaju, zaraze se šire preko kužnog zraka koji nema gdje strujati. Tu su uglavnom prostitutke i osobe kojih su se njihove obitelji, uz pomoć svojih veza, željele riješiti. Služi i kao mjesto za eksperimente koje obavljaju liječnici zainteresirani za promatranje ljudskog ponašanja, o čemu je jedan od njih i posvjedočio:

Te mlade osobe od velikog su interesa za medicinu i moraliste: mala nemoćna stvorenja koja su zbog spletki oko nasljedstva smještena ovamo, čak i u uzrastu od sedam, osam godina, pod izgovorom da se upućuju na „preodgoj”, provode djetinjstvo u nezdravoj sredini, u društvu prostitutki, izloženi razvratu i boleštinama, lako da kad iziđu na slobodu, s osamnaest ili dvadeset godina, nemaju više volju za životom, a još manje za povratkom u obitelj.

Trenutačno je jedna od vaših supatnica osoba kakve obično nazivamo „borcima za ženska prava”. Ili, što je još gore, „pacifisticama”, „defetisticama”, „antipatriotskim elementima”. Optužbe protiv Héléne Brion, zatvorenice na koju mislim, vrlo su slične vašima: njemačka plaćenica, dopisuje se s vojnicima i vlasnicima tvornica oružja, aktivistica sindikata i radničkog pokreta, objavljuje ilegalne novine tvrdeći da žene imaju ista prava kao muškarci.

Héléne će vjerojatno snaći ista sudbina kao i vas, premda još imam određene sumnje jer je francuske nacionalnosti, ima utjecajne prijatelje u novinama i nikad nije upotrijebila oružje koje svi moralisti najviše osuđuju i koje je vas učinilo likom iz Danteova *Pakla*: zavođenje. Madam Brion odijeva se kao muškarac i time se ponosi. Međutim, proglašena je izdajnicom na Prvom ratnom tribunalu koji je bio mnogo pravedniji od suda kojim predsjedava Bouchardon.

Nisam ni primijetio da sam zaspao. Sada sam pogledao na sat i vidio da za tri sata trebam biti u tom prokletom zatvoru, na našem zadnjem sastanku. Nemoguće je prepričati sve što se dogodilo otkad ste me protiv svoje volje angažirali, jer ste smatrali da je nevinost dovoljan razlog da se iščupate iz mreže pravnog sustava kojim smo se uvijek dičili, ali koji se u ovo ratno doba pretvorio u ruglo pravde.

Pogledao sam kroz prozor. Grad spava, osim grupica vojnika koji su došli iz svih krajeva Francuske i koji pjevajući hodaju ulicom prema kolodvoru Austerlitz, ne znajući što im je sudbina spremila. Glasine nikome ne daju mira. Jutros su govorili da smo uspjeli udaljiti Nijemce na područje iza Verduna; tijekom popodneva neke senzacionalističke novine pisale su da se turske jedinice iskrcavaju u Belgiji i idu prema Strasbourgu, odakle će krenuti u veliki napad. Nekoliko puta dnevno krećemo se od euforije do očaja.

Nemoguće je prepričati što se sve dogodilo od 13. veljače, kada ste uhićeni, do danas, kada će vas izvesti pred streljački vod. Pustit ćemo da vrijeme kaže svoje o meni i mojoj obrani. Možda će s vremenom i istina o vama izaći na vidjelo, iako u to sumnjam. Vi niste bili samo nepravedno optužena osoba za špijunažu, već žena koja se usudila suprotstaviti se nekim uvriježenim običajima, a to je neoprostivo.

Međutim, dovoljan je jedan list papira da se sve sažme: pokušali su ući u trag vašem novcu i vrlo brzo taj je dio istrage dobio oznaku „povjerljivo”, jer su ustanovili da bi izlazak u javnost tih podataka mogao kompromitirati mnoge osobe na visokim položajima. Bivši ljubavnici, svi do jednog, tvrdili su da vas ne poznaju. Čak se i Rus u kojeg ste bili zaljubljeni i zbog kojeg ste bili spremni ići u Vittel, usprkos opasnosti da time izazovete sumnju, pojavio s jednim okom još uvijek povijenim i na francuskom pročitao svoje svjedočenje, pismo koje je pročitano u sudnici, s jedinom namjerom da vas javno ponizi. Butici u kojima ste kupovali stavljeni su pod istragu i nekoliko novina objavilo je popis vaših dugovanja, iako ste sve vrijeme tvrdili da su se vaši „prijatelji” pokajali zbog darova koje su vam kupovali i naprečac nestali ne plativši dugove.

Sudci su bile primorani od Bouchardona slušati izjave kao što je ova: „U ratu spolova, svi muškarci, ma koliko vični bili raznim vještinama, uvijek vrlo lako izgube.” A imao je još bisera: „U ratno doba, bilo kakav kontakt s građaninom neprijateljske zemlje sumnjivo je ponašanje i dostojno osude.” Pisao sam nizozemskom konzulatu i tražio da mi pošalju nešto vaše odjeće koju ste ostavili u Haagu, kako biste se mogli pojaviti u sudnici pristojno odjeveni. Ali, na moje iznenađenje, unatoč člancima koji su relativno često objavljivani u nizozemskim novinama, vlada Kraljevine Nizozemske obaviještena je o suđenju tek na dan kada je ono počelo. Bilo kako bilo, ne bi pomogli; bojali su se da bi to moglo utjecati na „neutralnost” zemlje.

Kad sam vas 24. srpnja vidio kako ulazite u sudnicu, bez frizure, u izlizanoj odjeći, ali uzdignute glave i čvrsta koraka, kao da ste prihvatili svoju sudbinu i tako ih spriječili u namjeri da vas javno ponize, shvatio sam da se bitka primakla kraju i da vam je preostalo samo časno napustiti ovaj svijet. Nekoliko dana prije toga, maršal Pétain poslao je na strijeljanje velik broj vojnika koji su osuđeni za izdaju jer su odbili jurišati na njemačke mitraljeze. Francuzi su u vašem stavu prema sudcima vidjeli namjeru da prkosite tim smrtima i...

Dosta. Ne vrijedi razmišljati o nečemu što će me, sasvim sigurno, progoniti do kraja života. Žalit ću za vama i pokušat ću skriti svoju sramotu što sam u nekom trenutku neznanja pogriješio ili zato što sam mislio da je pravda u ratna vremena ista kao i u miru. Nosit ću taj križ, ali kako bih barem pokušao zaliječiti tu ranu, moram prestati grepsti po njoj.

Međutim, oni koji su vas osudili nosit će mnogo teže križeve. Iako se danas smiju i čestitaju jedni drugima, doći će dan kada će čitava ova farsa biti raskrinkana. Čak i da se to ne dogodi, oni znaju da su osudili nevinu osobu samo zato što su nečim morali odvratiti pozornost narodu, isto kao što je naša revolucija, prije nego što je donijela jednakost, bratstvo i slobodu, morala postaviti giljotinu na trg da bi smirila one za koje još uvijek nije bilo dovoljno kruha. Oni su vezali jedan problem uz drugi, smatrajući da će tako ponuditi rješenje, ali su zapravo napravili jedan težak, neuništiv, čelični lanac, lanac koji će morati vući za sobom čitav svoj život.

* * *

Postoji jedan grčki mit koji je oduvijek ostavljao jak dojam na mene i koji - barem tako mislim - predstavlja vašu priču. Bila jednom jedna lijepa princeza koju su svi obožavali i od nje strepili zato što je bila odviše svoja. Zvala se Psiha.

Zabrinut da mu kći ne ostane usidjelica, njezin otac obratio se bogu Apolonu koji je našao sljedeće rješenje: treba je ostaviti samu, odjevenu u crninu, na vrhu jedne planine. Prije nego što svane, doći će zmija i uzet će je za ženu. To je zanimljiv detalj, jer vi na svojoj najpoznatijoj fotografiji imate zmiju na glavi.

Ali vratimo se mitu: otac je postupio kako mu je Apolon naložio i na vrh planine poslao kćer; uplašena i promrzla, na kraju je zaspala, uvjeren da se više nikada neće probuditi.

Međutim, sutradan se probudila kao kraljica u prelijepoj palači. Svake noći

sastajala se sa svojim mužem, a on je od nje tražio samo jedno: da mu u potpunosti vjeruje i da nikada ne vidi njegovo lice.

Nakon nekoliko mjeseci provedenih u braku, ona je bila zaljubljena u muža koji joj je rekao da se zove Eros. Obožavala je razgovarati s njim, uživala je u vođenju ljubavi i on se prema njoj ophodio s najvećim poštovanjem. U isto vrijeme, plašila se da se udala za užasnu zmiju.

Jedne noći više nije mogla obuzdati svoju radoznalost i pričekala je da muž zaspri pa upalila svijeću i lagano podigla plahtu kojom je njegovo lice bilo pokriveno. Ugledala je lice muškarca neopisive ljepote. Ali svjetlost ga je probudila i kada je shvatio da njegova žena nije mogla ispuniti njegovu jedinu želju, Eros je nestao.

Svaki put kada se sjetim ovog mita, pitam se: hoćemo li ikada moći vidjeti pravo lice ljubavi? Jasno mi je što su Grci željeli ovim reći: ljubav je čin vjere u drugu osobu i njezino lice mora ostati prekriveno velom misterija. Svaki trenutak treba živjeti osjećajući ga jer ako ga pokušamo protumačiti i shvatiti, magija nestaje. Slijedimo njezine krivudave i raskošne puteve, dopustimo sebi popeti se na najviše vrhove i spustiti se u najdublje morske dubine, ali vjerujemo ruci koja nas vodi. Ako si ne dopustimo da nas preplavi strah, uvijek ćemo se buditi u palači; ako se plašimo koraka koje ljubav od nas zahtijeva i želimo sve o njoj saznati, ona će nestati.

Smatram, voljena moja Mata Hari, da je to bila vaša pogreška. Nakon godina provedenih na hladnoj planini, potpuno ste izgubili vjeru u ljubav i odlučili ste je pretvoriti u svoju sluškinju. Ljubav nikoga ne sluša i izdaje samo one koji pokušaju proniknuti u njezinu tajnu.

Vi ste sada zatvorenica francuskog naroda, a čim sunce izađe, bit ćete slobodni. Vaši krvnici morat će i dalje vući, uza sve više napora, lance što su ih skovali kako bi opravdali vašu smrt, a oni će im se na kraju omotati oko nogu. Grci imaju jednu riječ punu proturječnih značenja: *metanoia*. Katkada ta riječ znači kajanje, grižnja savjesti, priznanje grijeha, zavjet da nećemo ponoviti pogrešku.

U drugim prilikama ona znači ići dalje od vlastite spoznaje, suočiti se s nepoznatim, bez uspomena i sjećanja, ne znajući što će biti kad napravimo idući korak. Zarobljeni smo u svojem životu, u svojoj prošlosti, robujemo zakonima ispravnog i pogrešnog, a odjednom sve se promijeni. Hodamo ulicom bez straha i javljamo se svojim susjedima, a trenutak poslije oni više nisu naši susjedi, podižu ograde i razvlače žicu tako da više ne vidimo ništa onakvim kakvo je nekada bilo. Tako će biti sa mnom, i s Nijemcima, ali još više s onima koji su odlučili da je lakše pogubiti jednu nevinu ženu nego priznati vlastite pogreške.

Sramotno je da se ovo što se danas događa i prije događalo, a događat će se i u budućnosti; i nastavit će se događati dok je svijeta i vijeka ili dok čovjek ne otkrije da on nije samo ono što misli, već najprije ono što osjeća. Tijelo se lako umara, ali duh je uvijek slobodan i pomoći će nam da jednog dana izidemo iz ovog paklenog kruga ponavljanja istih pogrešaka iz generacije u generaciju. Premda su misli uvijek iste, postoji nešto što je jače od njih, a to nešto je Ljubav.

Jer kada iskreno volimo, upoznajemo bolje i druge i sebe. Više nam nisu potrebne riječi, dokumenti, odluke, svjedočenja, optužbe ili obrana. Potrebno nam je samo ono o čemu je govorio Propovjednik:

Još vidim kako pod suncem umjesto pravice vlada nepravda i umjesto pravednika zločinac.

Zato rekoh u sebi: „Bog će suditi i pravedniku i zločincu, jer ovdje ima vrijeme za svaku namjeru i Čin.” [5](#)

Neka tako bude. Neka Bog bude s vama, voljena moja.

Devetnaestog listopada, četiri dana nakon strijeljanja Mate Hari, njezin glavni tužitelj inspektor Ladoux optužen je za špijunažu u korist Njemačke i uhićen. Usprkos tome što je tvrdio da je nevin, neštedimice je bio ispitivan zbog kontrašpijunaže, iako je državna cenzura - dopuštena u vrijeme rata - spriječila da se ta vijest pojavi u novinama. Branio se tvrdeći da mu je neprijatelj podmetnuo te informacije: - Nisam ja kriv što me je moj posao na kraju izložio svim i svakojakim vrstama intriga, dok su Nijemci prikupljali podatke koji su bili ključni za invaziju na Francusku.

Godinu dana nakon završetka rata, 1919. godine, Ladoux je ipak pušten, ali ga je glas dvostrukog špijuna pratio do groba.

Tijelo Mate Hari pokopano je u jednu neobilježenu raku, tako da nitko nikada nije saznao gdje točno. Po ondašnjim običajima, glava joj je odrubljena i predana predstavnicima države. Godinama je čuvana u Muzeju anatomije, u Rue des Saints-Pères u Parizu, sve dok jednog, ne zna se kojeg, dana nije nestala iz te ustanove. Službenici su primijetili njezin nestanak tek 2000. godine, iako se vjeruje da je glava Mate Hari ukradena mnogo prije.

Godine 1947. tužitelj André Mornet, u to vrijeme već javno optužen kao jedan od sudaca koji je bio pokretač procesa zaustavlja nja „ubrzane naturalizacije” Zidova 1940. godine i nosilac velikog dijela krivnje za smrtnu presudu one za koju je tvrdio da je „Saloma modernih vremena, čiji je jedini cilj bio da Nijemcima preda glavu naših vojnika”, povjerio se novinaru i piscu Paulu Guimardu da je čitavo suđenje bilo osnovano na zaključcima, projekcijama i pretpostavkama, završavajući s ovim riječima:

„Među nama, dokazi koje smo imali nisu bili dovoljni ni da kaznimo običnu mačku.”

Bilješka autora

Iako su sve činjenice navedene u knjizi istinite, morao sam dopisati neke dijaloge, spojiti neke scene, promijeniti redosljed nekolicine događaja i izbaciti sve za što sam smatrao da nije važno za priču. Ova knjiga nije pisana u namjeri da bude biografija Margarethe Zelle.

Onima koji se žele bolje uputiti u priču o Mati Hari, preporučujem odličnu knjigu Pat Shipman *Femme Fatale: Love, Lies, and the Unknown Life of Mata Hari* (Harper Collins, 2007.). Također preporučujem i knjigu Philippea Colla sa *Mata Hari, Sa véritable histoire* (Plon, Paris, 2003.). Collas je praunuk dr. Pierrea Bouchardona, jednog od likova u ovoj knjizi i imao je pristup dosad nepoznatom materijalu. Tu su i članci Frédérica Gueltona, „Le dossier Mata Hari” (*Revue historique des armées*, 247, 2007.) i Russella Warrena Howea, „Mournful Fate of Mata Hari, the spy who wasn't guilty” (Institucija Smithsonian, ref. 4224553) - između mnogih članaka kojima sam se koristio u svom istraživanju. *Dosje Mata Hari* Britanske obavještajne službe postao je javan 1999. godine i može se naći na mojoj internetskoj stranici ili kupiti u Nacionalnom arhivu Ujedinjenog Kraljevstva, broj KV-2-1.

Želio bih zahvaliti svom odvjetniku dr. Shelbyju de Pasquieru i njegovim suradnicima na vrlo bitnim objašnjenjima vezanim uz suđenje. Zahvaljujem i Anni von Planta, mojoj izdavački na njemačkom jeziku u Švicarskoj, za vrlo pedantnu korektum vezanu uz povijesne događaje - iako moramo imati na umu da je glavna junakinja imala sklonost domaštavanju činjenica - i Annie Kougioum, prijateljici i spisateljici iz Grčke, za pomoć s dijalozima i u postavci priče. Ova knjiga posvećena je J.

O autoru

Paulo Coelho jedan je od najutjecajnijih pisaca našega vremena.

Njegovi romani na prvim su mjestima svjetskih ljestvica najčitanijih knjiga, a usto su i teme društvenih i kulturalnih rasprava. Njegove knjige, objavljene na 81 jeziku i prodane u više od 210 milijuna primjeraka, dotakle su srca brojnih čitatelja širom svijeta. Paulo je član Brazilske akademije društvenih znanosti, UN-ov glasnik mira, a 2009. postao je nositelj Guinnessova rekorda za najveći broj prijevoda jednog romana (*Alkemičar*). Filozofija, ideje te teme njegovih knjiga inspiriraju mnoge čitatelje koji tragaju za vlastitim putem i poimanjem svijeta.

Romani Paula Coelha objavljeni u izdanju V.B.Z.-a: *Alkemičar*, *Veronika je odlučila umrijeti*, *Valkire*, *Na obalu rijeke Piedre sjela sam i plakala*, *Peta gora*, *Priručnik za Ratnika Svjetlosti*, *Hodočašće*, *Zahir*; *Demon i gospođica Prym*, *Jedanaest minuta*, *Vještica iz Portabella*, *Brida*, *Pobjednik ostaje sam*, *Aleph*, *Rukopis iz Akre* i *Preljub*.

Bilješke

[←1] Kršćanska sadašnjost, biblija.ks.hr

[←2] Francuska inačica boćanja.

[←3] *Biblija, Pjesma nad pjesmama*. PJ.3.1-4 biblja.ks.hr

[←4] Naziv potječe od Tomasa de Torquemade, španjolskog teologa koji je 1484. imenovan velikim inkvizitorom u Španjolskoj; dao je španjolskoj inkviziciji konačno ustrojstvo. (op-ur.)

[←5] *Biblija, Propovjednik 3:16-17*; <http://biblija.ks.hr/>